

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:
ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ
ΠΙΑΝΟΥ**

ΜΑΛΛΙΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 17022

**Επιβλέπουσα: Σιδηροπούλου Χριστίνα, Μέλος Ε.Ε.Π.
Μέλος εξεταστικής επιτροπής: Δήμητρα Κόνιαρη, Μέλος
Ε.ΔΙ.Π.**

**Θεσσαλονίκη
Σεπτέμβριος 2021**

(Yael Joel, 1947)

Στα άτομα που με έχουν στηρίξει όλα αυτά τα χρόνια

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Copyright © Βασιλική Μάλλιου. 2021.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση αυτής της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	8
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	12
Η θεμελίωση των Ωδειακών Σπουδών	12
1.1 Μανώλης Καλομοίρης	12
1.2 Κανονισμός λειτουργίας του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	16
Ιδιωτική μουσική εκπαίδευση.....	16
2.1 Ιδιωτική οργανική Μουσική Εκπαίδευση.....	16
2.2 Ωδεία	17
2.2.1 Τα πρώτα Ωδεία στην Ελλάδα	19
2.3 Σπουδές και παιδαγωγική κατάρτιση των αποφοίτων ωδείων.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	23
Δημόσια μουσική εκπαίδευση.....	23
3.1 Στελέχωση της Δημόσιας Εκπαίδευσης.....	25
3.2 Η διδασκαλία της μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση	26
3.3 Η διδασκαλία της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....	29
3.4 Προγράμματα Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το Νέο Σχολείο του 21ου αιώνα (2014).....	32
3.5 Μουσικά Γυμνάσια	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	38
Η διδασκαλία του πιάνου.....	38
4.1 Συνοπτική ιστορική αναφορά στη διδασκαλία του πιάνου στην Ελλάδα.....	38
4.2 Η διάρθρωση σπουδών του μαθήματος του πιάνου στα Ωδεία με βάση το Βασιλικό Διάταγμα του 1957.....	39
4.3 Η διδασκαλία του πιάνου στο πρόγραμμα σπουδών των Μουσικών Σχολείων	43

4.3.1 Η διδασκαλία του πιάνου στα αναλυτικά προγράμματα των Μουσικών Σχολείων	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	46
<i>ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ</i>	50
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 1	52
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 2	53
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 3 (σελ. 1).....	54
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 3 (σελ. 2).....	55
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 1).....	56
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 2).....	57
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 3).....	58
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 4).....	59
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 5).....	60
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 5 (σελ. 1).....	61
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 5 (σελ. 2).....	62
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 1).....	63
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 2).....	64
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 3).....	65
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 1).....	66
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 2).....	67
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 3).....	68
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 8	69
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 9	70
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 1).....	71
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 2).....	72
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 3).....	73
ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 4).....	74

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	75
Ελληνόγλωσση.....	75
Ξενόγλωσση	78
Ιστοσελίδες.....	78

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από τα βάθη της καρδιάς μου την επιβλέπουσα της πτυχιακής μου εργασίας, Σιδηροπούλου Χριστίνα για την πολύτιμη καθοδήγησή της, τις συμβουλές της, αλλά και την κατανόηση και τη στήριξή της κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, ως διδάσκουσας πιάνου στο Καλλιτεχνικό μου Αντικείμενο.

Ευχαριστώ πολύ τα μέλη της επιτροπής για τον πολύτιμο χρόνο που αφιέρωσαν στη μελέτη και διόρθωση της εργασίας.

Αφιερώνω την εργασία στην οικογένειά μου και στους ανθρώπους που μου συμπαραστάθηκαν κατά τη διάρκεια και ολοκλήρωση των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πρόταση κανονισμού λειτουργίας του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης από τον Μ. Καλομοίρη, που αποτέλεσε τη βάση σύνταξης του Βασιλικού Διατάγματος του 1957, προσδιόρισε στη συνέχεια και το πλαίσιο λειτουργίας της ιδιωτικής μουσικής εκπαίδευσης. Δημιουργήθηκαν έξι θεωρητικές και οργανικές σχολές, με επιμέρους τμήματα, με διάκριση επιπέδων σπουδών. Προσδιορίστηκαν τα μαθήματα κάθε τμήματος, διαιρέθηκαν σε γενικά και ειδικά, υποχρεωτικά και βοηθητικά, και καθορίστηκε η διδακτέα ύλη. Συνεπώς, διαμορφώθηκε ένα διαρθρωμένο πρόγραμμα σπουδών. Από το 1987, απόφοιτοι της ιδιωτικής μουσικής εκπαίδευσης απασχολήθηκαν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δημόσια εκπαίδευση. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, επισημαίνονται αλλαγές, που σηματοδοτούν την αναβάθμιση της διδασκαλίας του μαθήματος της μουσικής στη δημόσια εκπαίδευση: Ιδρύονται πανεπιστημιακά τμήματα μουσικών σπουδών, το μάθημα της μουσικής ανατίθεται σε εκπαιδευτικούς ειδικότητας μουσικής στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στο πλαίσιο της οποίας ιδρύονται, επιπλέον, μουσικά γυμνάσια. Στην παρούσα έρευνα διερευνάται η σχέση και η αλληλεπίδραση της ιδιωτικής και δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας μουσικής εκπαίδευσης, εστιάζοντας στη διδασκαλία του πιάνου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για την επιλογή του θέματος της συγκεκριμένης εργασίας, ήταν η προσωπική μου εμπειρία μουσικής εκπαίδευσης. Έλαβα τα πρώτα μαθήματα πιάνου και θεωρίας της μουσικής, σε ηλικία δέκα ετών, στο ωδείο της γενέτειράς μου στην Κόρινθο. Φοίτησα στο Μουσικό Γυμνάσιο της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέχρι και την Α΄ Λυκείου, και αργότερα πέτυχα την εισαγωγή μου στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Η φοίτησή μου σε Ωδεία ήταν πάντοτε παράλληλη και ταυτόχρονη με την παρακολούθηση της δημόσιας εκπαίδευσης. Στο Μουσικό Σχολείο παρακολούθησα μαθήματα πιάνου, ως όργανο υποχρεωτικό και ως επιλογής. Η εντύπωση που μου προκάλεσε το κοινό πρόγραμμα σπουδών της ιδιωτικής και δημόσιας εκπαίδευσης και η σημασία που είχε αποδοθεί στο πιάνο, αποτέλεσε το έναυσμα για την παρούσα διερεύνηση.

Η εργασία διαρθρώνεται στα εξής πέντε κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη θεμελίωση των σπουδών της ωδειακής εκπαίδευσης, μέσω των ενεργειών του Μανώλη Καλομοίρη και στη σύνταξη του Βασιλικού Διατάγματος του 1957.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη δημιουργία των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων της χώρας, των πρώτων Ωδείων, τη διάρθρωση των σπουδών τους, την πρόσληψη των αποφοίτων τους στη δημόσια εκπαίδευση, καθώς και τα κριτήρια επιλογής τους.

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται την εισαγωγή της διδασκαλίας της μουσικής στα σχολεία γενικής παιδείας της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τον τρόπο στελέχωσής της, την Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών και οδηγών για τον εκπαιδευτικό σύμφωνα με το Νέο Σχολείο του 21ου αιώνα και τη δημιουργία των Μουσικών Γυμνασίων.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά στη διδασκαλία και στο περιεχόμενο των σπουδών του πιάνου στα Ωδεία καθώς και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του στα Μουσικά Σχολεία της Δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο διατυπώνονται τα συμπεράσματα για τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας εκπαίδευσης με επίκεντρο το πιάνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η θεμελίωση των Ωδειακών Σπουδών

1.1 Μανώλης Καλομοίρης

Ο συνθέτης Μανώλης Καλομοίρης υπήρξε ένας από τους θεμελιωτές της Εθνικής μουσικής σχολής. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1883. Με πρωτοβουλία της μητέρας του, ξεκίνησε μαθήματα πιάνου, κατά την παιδική του ηλικία, με τον Τιμόθεο Ξανθόπουλο και τη Σοφία Σπανούδη, στην Αθήνα και στην Κωνσταντινούπολη αντίστοιχα. Παρά την επιθυμία της μητέρας του να σπουδάσει ιατρική, συνέχισε τις σπουδές του στο πιάνο και στα ανώτερα θεωρητικά στο ωδείο της Βιέννης.

Δίδαξε πιάνο στο Μουσικό Λύκειο Ομπολένσκυ, στο Χάρκοβο της Ρωσίας, κατά το διάστημα 1906-1910. Αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και δίδαξε πιάνο και ανώτερα θεωρητικά στο Ωδείο Αθηνών, μεταξύ 1911-1919. Ήταν ιδρυτής του Ελληνικού και του Εθνικού Ωδείου, στα 1919 και 1926, αντίστοιχα. Τιμήθηκε με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών και εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, το 1945 (Συμεωνίδου, 1995).

Κατά τα έτη 1935-1957, ανέλαβε τα καθήκοντα του προέδρου της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών και κατόπιν, ανακηρύχθηκε επίτιμος πρόεδρος της. Διετέλεσε, επίσης, γενικός επιθεωρητής των Στρατιωτικών Μουσικών (1918-1920 και 1922-1937), γενικός διευθυντής της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (1944-1945) και πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της (1950-1952), (Συμεωνίδου, 1995).

Το 1957, ίδρυσε, μαζί με 17 άλλους συνθέτες, τον σύνδεσμο Ελλήνων Συνθετών.

Έγραψε όπερες, συμφωνίες, κονσέρτα για σόλο όργανο και ορχήστρα, έργα για φωνή και πιάνο, για πιάνο σόλο, μουσικής δωματίου, χορωδιακά, αντλώντας έμπνευση από τη δημοτική νεοελληνική ποίηση, καθώς και βιβλία παιδαγωγικού περιεχομένου για τη θεωρία της μουσικής,

Έφυγε από τη ζωή στις 3 Απριλίου του 1962 (Ιωσηφίδου, 2004:16).

1.2 Κανονισμός λειτουργίας του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης

Λίγο πριν την ίδρυση του Κρατικού Ωδείου της Θεσσαλονίκης (1914), από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο Καλομοίρης εγκατέλειψε τη καριέρα του στο εξωτερικό και επέστρεψε στην Ελλάδα, με σκοπό να ταχθεί στο πλευρό του πρωθυπουργού και να συμβάλλει στην πραγμάτωση του οράματός του (Μαλιάρας-Χαρκιολάκης, 2013). Για τον λόγο αυτό, συνέταξε πρόταση κανονισμού λειτουργίας του ωδείου, η οποία έγινε αποδεκτή από την Ελληνική κυβέρνηση και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της, ως Βασιλικό Διάταγμα του 1957.

Με βάση το Βασιλικό διάταγμα του 1957, οι ωδειακές σπουδές διαιρέθηκαν σε 6 σχολές με κατεύθυνση θεωρητική ή ενόργανη, σε τμήματα και επίπεδα ανάλογα με την ειδικότητα. Τα μαθήματα διακρίθηκαν σε γενικά και ειδικά και καταρτίστηκε η διδακτέα ύλη καθενός, αντιστοίχως (ΦΕΚ 229/Α΄/11-11-1957, αρθ.1).

Αναλυτικά οι έξι σχολές με τα τμήματα τους, είναι οι εξής:

1. Σχολή Σύνθεσης:
 - Μορφολογία
 - Αισθητική
 - Αντίστιξη
 - Φούγκα
 - Σύνθεση
2. Σχολή Θεωρητικών και Ιστορικών μαθημάτων:
 - Θεωρίας της Μουσικής
 - Σολφέζ
 - Ωδική
 - Παιδαγωγική της Σχολικής Μουσικής
 - Αρμονία
 - Ιστορία της Μουσικής
 - Οργανογνωσία, Ενορχήστρωση εγχόρδων και πνευστών

3. Σχολή Ενόργανης μουσικής:

- Πληκτροφόρα (κλειδοκύμβαλο, αρμόνιο, εκκλησιαστικό όργανο)
- Έγχορδα (άρπα, βιολί, βιόλα, βιολοντσέλο, κοντραμπάσο)
- Πνευστά (φλάουτο, όμποε, κόρνο, κλαρινέτο, φαγκότο, σαξόφωνο, σάλπιγγα, τρομπόνι)
- Κρουστά (τύμπανα, κάσσα κ.λ.π.)
- Μουσική Δωματίου

Τα τμήματα κάθε ενόργανης σχολής διακρίνονται σε τέσσερα επίπεδα: προκαταρκτική, κατωτέρα, μέση και ανωτέρα (ΦΕΚ 229/Α' /11-11-1957, αρθ.3).

4. Σχολή Ορχήστρας και Χορωδίας:

- Διεύθυνση Συμφωνικής Ορχήστρας
- Διεύθυνση Χορωδίας
- Διεύθυνση Μελοδράματος
- Χορωδία
- Ορχήστρα και Ανάγνωση παρτιτούρας

5. Σχολή Μονωδίας και Δραματικής Τέχνης:

- Μονωδία Μελοδραματική
- Ορθοφωνία
- Άρθρωση
- Γυμναστική
- Χορός
- Ξιφασκία
- Ανάγνωση
- Απαγγελία
- Υποκριτική
- Σκηνική Δραματική Τέχνη
- Δραματολογία
- Ιστορία της Λογοτεχνίας

- Ιστορία του Θεάτρου
- Διασκευή προσώπου
- Ενδυματολογία
- Ρυθμική

6. Σχολή Εκκλησιαστικής Μουσικής:

- Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική
- Θεωρία Βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής
- Τυπικόν
- Υμνολογία
- Μετρική
- Λειτουργική
- Ιστορία της Εκκλησιαστικής Μουσικής
(ΦΕΚ 229/Α'/11-11-1957, αρθ.1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ιδιωτική μουσική εκπαίδευση

2.1 Ιδιωτική οργανική Μουσική Εκπαίδευση

Η διδασκαλία της ενόργανης μουσικής, με την εξαίρεση του μοναδικού στη χώρα Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, κατέστη αντικείμενο της ιδιωτικής μουσικής εκπαίδευσης, εφόσον δεν συμπεριλήφθηκε στο Διάταγμα του 1834 (Δημαράς, 1988), που εισήγαγε το μάθημα της μουσικής στη δημόσια εκπαίδευση, ως ομαδικό μάθημα φωνητικής μουσικής. «*Μουσική οργανική και φωνητική μαζί, είναι αδύνατο να διδαχτή σε σχολείο γιατί η πρώτη διδάσκεται μόνο ατομικά και όχι ομαδικά. Έτσι μένει η διδασκαλία της ωδικής, δηλαδή του τραγουδιού*» (Δελμούζος, 1913, τεκμήριο 5). Το μάθημα της μουσικής πήρε το όνομα της ωδικής από τη λέξη ωδή, που σημαίνει τραγούδι, γιατί διδασκόταν, ως φωνητική μουσική μέσα από τα τραγούδια (Καλομοίρης, 1913, τεκμήριο 4).

Τη μουσική οργανική διδασκαλία ανέλαβαν, κατά το πλείστον, τα ιδιωτικά μουσικά εκπαιδευτήρια, τα επονομαζόμενα ωδεία και οι μουσικές σχολές.

2.2 Ωδεία

Τα Ωδεία παρέχουν, με το εξειδικευμένο διδακτικό τους προσωπικό, ποιοτική οργανική και θεωρητική μουσική κατάρτιση. Το πλαίσιο, η δομή και το πρόγραμμα σπουδών και μαθημάτων όλων των ιδιωτικών ωδείων, καθώς και των μουσικών σχολών, βασίζεται έως σήμερα στο Βασιλικό Διάταγμα του 1957, και στον κανονισμό λειτουργίας του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης. Κατά τον τρόπο αυτό, διασφαλίζεται ομοιογένεια στο πλαίσιο, στη δομή λειτουργίας, και στο περιεχόμενο των σπουδών των ιδιωτικών μουσικών ιδρυμάτων, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις για την αναγνώρισή τους από το Υπουργείο Πολιτισμού, στο οποίο υπάγονται (ΦΕΚ 1957, τεκμήριο 9). Η ίδρυση και λειτουργία των ιδιωτικών μουσικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στηρίχθηκε, επιπλέον, σε ακόλουθο Βασιλικό Διάταγμα του 1966, (Β.Δ. 16, Φ.Ε.Κ. 7, 1966 στο Σταύρου, 2009:66). Επιπρόσθετα, για τη διασφάλιση της ποιότητας του επιπέδου και της τήρησης των κριτηρίων των εισαγωγικών κατατακτηρίων εξετάσεων, καθώς και όλων των Πτυχιακών και Διπλωματικών Ενόργανων και Θεωρητικών Σπουδών, θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση η συμμετοχή εκπροσώπου του Υπουργείου Πολιτισμού στις εξεταστικές επιτροπές των Ωδείων, που τις διενεργούν (ΥΠ.ΠΟ. τμήμα Ε', 36603/1.9.1992).

Οι ωδειακές σπουδές μπορεί να ποικίλλουν από 2 έως 12 χρόνια, ανάλογα με την ειδικότητα, που επιλέγει ο σπουδαστής. Πτυχίο θεωρητικών σπουδών, μπορεί να αποκτήσει κανείς, μετά τη βασική του κατάρτιση, σε 2 ή 3 χρόνια, ενώ πτυχίο οργάνου, μετά από σπουδές 10-12 ετών.

Το πρόγραμμα σπουδών για την απόκτηση πτυχίου κάθε σχολής (οργάνων, μονωδίας ή θεωρητικών), περιλαμβάνει κοινά υποχρεωτικά μαθήματα κορμού, με περιεχόμενο βασικές μουσικές γνώσεις: Ιστορία της Μουσικής, Σολφέζ, Ακουστικές ικανότητες, Χορωδία, Μουσική Ορθογραφία, Θεωρία, Αρμονία κ.ά. Κάθε υποψήφιος μπορεί να ξεκινήσει τις σπουδές του σε ένα ωδείο από την προκαταρκτική τάξη, με σκοπό να σπουδάσει ένα όργανο ή θεωρητικά μαθήματα. Η εισαγωγή σε ένα ωδείο, για όσους έχουν ήδη μουσικές γνώσεις, πραγματοποιείται με διαγνωστικές κατατακτήριες εξετάσεις, για την ένταξη στο πρόγραμμα σπουδών του ωδείου, ανάλογα με το γνωστικό

επίπεδο του σπουδαστή στην ειδικότητα, που επιθυμεί να παρακολουθήσει, (<https://cgs.gr/genika-odeio/>).

Ζήτημα ουσίας, που απασχολεί τους μουσικούς, τόσο των ιδιωτικών όσο και των δημόσιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αποτελεί η μη διαβάθμιση των σπουδών των Ωδείων, και κατά συνέπεια, η αδυναμία ένταξής τους σε κάποια βαθμίδα εκπαίδευσης, η αντιστοίχιση τόσο των μαθημάτων τους με αυτά των Μουσικών Σχολείων, όσο και των πιστοποιητικών των επιπέδων τους (Σιδηροπούλου, 2009).

Τα ωδεία λειτούργησαν ως φυτώρια των πρώτων δεξιοτεχνών αλλά και καθηγητών μουσικής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Πολλοί απόφοιτοί τους, μετά την μετεκπαίδευσή τους σε ανώτατα μουσικά ιδρύματα του εξωτερικού, διέπρεψαν ως σολίστες ή και επηρέασαν, αναβαθμίζοντας την οργανική μουσική εκπαίδευση στα σχολεία όσο και στα ωδεία.

2.2.1 Τα πρώτα Ωδεία στην Ελλάδα

Το πρώτο μουσικό-θεατρικό ίδρυμα της Ελλάδας ήταν το Ωδείο Αθηνών. Ιδρύθηκε το 1871, ως εκπαιδευτική σχολή του «Μουσικού Δραματικού Συλλόγου», από τον τότε πρωθυπουργό Αλέξανδρο Κουμουνδούρο και τον Γρηγόριο Παπαδόπουλο, Τμηματάρχη του Υπουργείου Εξωτερικών και επιμελητή του Ελληνικού Εκπαιδευτηρίου. Απέβλεπε στην καλλιέργεια της μουσικής και στη σύσταση και πρόοδο του εθνικού θεάτρου (Μπαρμπάκη, 2009:28).

Το Ωδείο Πειραιώς ιδρύθηκε ως μουσικό τμήμα του Πειραιϊκού Συνδέσμου και άρχισε τη λειτουργία του το 1895. Το 1906, το Ωδείο Αθηνών ανέλαβε την αναδιοργάνωση του Ωδείου Πειραιώς, στο οποίο δίδασκαν περίφημοι καθηγητές, υπό την διεύθυνση του Γ. Νάζου και περιλάμβανε 6 σχολές (Νέα Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια, 1965).

Το 1914, ιδρύθηκε το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης με υπουργική απόφαση του Ελευθέριου Βενιζέλου, υπό την καλλιτεχνική και διοικητική εποπτεία του Υπουργείου Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας. Σύμφωνα με την ιστορική αναδρομή της ιστοσελίδας του, στόχος της ίδρυσής του ήταν η διδασκαλία της Ευρωπαϊκής μουσικής με παράλληλη υποστήριξη και προαγωγή της σοβαρής Ελληνικής μουσικής (Κρατικό Ωδείο, <https://www.odiokrat.gr/>).

Το Ελληνικό Ωδείο ιδρύθηκε το 1919, από τον Μανώλη Καλομοίρη, μετά την απομάκρυνσή του από το Ωδείο Αθηνών, εξαιτίας των κατηγοριών του Λαμπελέτ για τις ανατολίτικες επιρροές του και τη συχνότατη παρουσία του ίδιου, στα προγράμματα των συναυλιών. Οι διαφωνίες με τον κύκλο του Λαμπελέτ και τον Νάζο, εξελίχθηκαν σε σφοδρότατες συγκρούσεις μεταξύ 1919-1926, που κορυφώθηκαν το 1924, όταν ο Καλομοίρης διοργάνωσε διαλέξεις με έργα δικά του και Ελλήνων συνθετών της επιλογής του, με κρατικά χρήματα.

Το 1926, ο Καλομοίρης αποφάσισε να αποχωρήσει από το Ελληνικό Ωδείο και να ιδρύσει το Εθνικό, του οποίου έγινε διευθυντής (Βεργιώτης, 2016:30). Σύμφωνα με το ιστορικό της ιστοσελίδας του Εθνικού Ωδείου, σκοπός της ίδρυσής του, δεν ήταν μόνο η

κατάρτιση των μουσικών, αλλά και η προσέλκυση και καλλιέργεια νέου και ενημερωμένου ακροατηρίου (Ιστορικό Εθνικού Ωδείου).

2.3 Σπουδές και παιδαγωγική κατάρτιση των αποφοίτων ωδείων

Η μοναδική παιδαγωγική κατάρτιση των σπουδαστών των Ωδείων ήταν το υποχρεωτικό πρακτικό διδασκαλείο. Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Βασιλικού Διατάγματος του 1957, οι σπουδαστές αναλαμβάνουν διδασκαλία, ως πρακτική άσκηση, μετά από πρόταση του καθηγητή τους και την έγκριση της Διεύθυνσης. Βασική προϋπόθεση είναι η επιτυχής εκπλήρωση των μαθημάτων, τουλάχιστον, του πρώτου έτους της Ανωτέρας Σχολής. Η επίβλεψη της διδασκαλίας γίνεται από τον αντίστοιχο καθηγητή και στις ετήσιες εξετάσεις, βαθμολογείται από συγκεκριμένη επιτροπή. Η διάρκεια του πρακτικού διδασκαλείου είναι δύο χρόνια (ΦΕΚ 229/Α'/11-11-1957, αρθ. 5). Η απόκτηση των απαιτούμενων δεξιοτήτων και ειδικών γνώσεων για τις ενόργανες σπουδές, καλύπτει μια περίοδο 12-15 χρόνων εντατικής μελέτης. Η ολοκλήρωση των σπουδών σηματοδοτείται με τη λήψη Πτυχίου ή Διπλώματος, παρέχοντας κατοχύρωση για την αφετηρία επαγγελματικής σταδιοδρομίας, διδακτικής ή και σολιστικής, αντίστοιχα (Απόφοιτοι Ωδείων και Μουσικών Σχολών, 2019:10).

Οι απόφοιτοι των ωδείων, αποτέλεσαν τους πρώτους διδάσκοντες ειδικότητας μουσικής στη δημόσια εκπαίδευση. *«Στην Ελλάδα, η διδασκαλία του μαθήματος της μουσικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είχε ανατεθεί για δεκαετίες ολόκληρες σε κατόχους πτυχίων Ωδείων, καθώς δεν υπήρχαν πανεπιστημιακά τμήματα Μουσικών Σπουδών. Συγκεκριμένα, από το 1979 και μετά η πρόσληψη καθηγητών Μουσικής στη Β/θμια Εκπαίδευση γινόταν μετά από συμμετοχή σε Διαγωνισμό που προκήρυσσε και διενεργούσε το ΥΠ.Ε.Π.Θ. και στον οποίο είχαν δικαίωμα συμμετοχής όλοι οι κάτοχοι οποιουδήποτε πτυχίου Ωδείου, αναγνωρισμένου από το Υπουργείο Πολιτισμού. Όσον αφορά τα πτυχία αυτά, παρατηρείται μια τεράστια ανομοιομορφία και ανομοιογένεια όσον αφορά το αντικείμενο τους αλλά και τα έτη σπουδών που χρειάζονται για την απόκτησή τους. Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι είναι αδιαβάθμητα και δεν εντάσσονται σε καμιά από τις τρεις βαθμίδες της Εκπαίδευσης, καθώς δε χορηγούνται από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αλλά από το Υπουργείο Πολιτισμού»* (Κτενιαδάκη, 2008:51). Σύμφωνα με τον Σταύρου, η μουσική στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέχρι το 1987, διδασκόταν στους μαθητές από τον δάσκαλο της κάθε τάξης. Στο πλαίσιο αναβάθμισης της μουσικής παιδείας και της

εισαγωγής Εκπαιδευτικών Ειδικοτήτων στα σχολεία γενικής παιδείας, το μάθημα της μουσικής ανατέθηκε σε πτυχιούχους μουσικούς. Η ίδρυση του πρώτου Τμήματος Μουσικών Σπουδών στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης το 1984, αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο της τριτοβάθμιας μουσικής εκπαίδευσης της χώρας. Ταυτόχρονα, δημιούργησε τις προϋποθέσεις αποφοίτων μουσικών από την ανώτατη εκπαίδευση, με δυνατότητα διορισμού τους στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δημόσια εκπαίδευση με την ειδικότητα της μουσικής (Σταύρου, 2009:41).

Το 1987, απαιτούμενο προσόν για τη διδασκαλία στη δημόσια εκπαίδευση για τους απόφοιτους ωδίων, ήταν το πτυχίο της Ωδικής (Σταύρου, 2009:66). Το μάθημα της Ωδικής ήταν από τα πρώτα μαθήματα που συμπεριλήφθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών του Ωδείου Αθηνών. Επιπλέον, είχε προταθεί η δημιουργία ειδικών τμημάτων Ωδικής, για τους ενδιαφερόμενους να διδάξουν μουσική σε δημοτικά σχολεία. Τα τμήματα αυτά αποτελούνταν από δύο τάξεις, ανάλογα με το φύλο, ενώ η διδασκαλία του μαθήματος πραγματοποιούταν σε τρία εβδομαδιαία μαθήματα (Μπαρμπάκη, 2009:160, υποσημείωση 706). Το περιεχόμενο σπουδών του πτυχίου της Ωδικής είχε ως βάση το Βασιλικό Διάταγμα του 1957. Τα υποχρεωτικά μαθήματα, ήταν θεωρητικού και πρακτικού χαρακτήρα, συνδύαζαν θεωρία της μουσικής, ρυθμικό και μελωδικό σολφέζ και αρμονία, παράλληλα με την εκμάθηση τρίφωνων και τετράφωνων τραγουδιών (Μπαρμπάκη, 2009:160).

Για την ενίσχυση της παιδαγωγικής κατάρτισης των μουσικών, που ενδιαφέρονταν να διδάξουν σε σχολεία, συμπεριλάμβαναν, επιπλέον, ανάλυση νεοελληνικών ποιημάτων και δημοτικών τραγουδιών με παιδαγωγικό περιεχόμενο, υποδειγματικές διδασκαλίες τραγουδιών και εφαρμογές του πρακτικού διδασκαλείου (Σταύρου, 2009:66).

Η απουσία παιδαγωγικών μαθημάτων από τις ωδειακές σπουδές – με την εξαίρεση του πρακτικού διδασκαλείου- ενισχύει την άποψη ότι πρωταρχικός σκοπός των ωδίων είναι η παροχή εξειδικευμένης οργανικής ή θεωρητικής εκπαίδευσης (Σταύρου, 2009:66). Στην παιδαγωγική κατάρτιση εστιάζουν μόνο στην περίπτωση των ενδιαφερομένων να διδάξουν στη δημόσια εκπαίδευση (Μπαρμπάκη, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Δημόσια μουσική εκπαίδευση

Η ανάθεση του μαθήματος της μουσικής, σε εκπαιδευτικούς ειδικότητας, πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της αλλαγής της αντίληψης για την εισαγωγή ειδικοτήτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, που συντελέστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Στην ύλη των μαθημάτων περιλαμβάνονταν δημοτικά τραγούδια και ποιήματα, κυρίως με σκοπό την παρουσίαση στις εθνικές εορτές. Στα προηγούμενα χρόνια και συγκεκριμένα από το 1834, που εισήχθη το μάθημα της μουσικής στη δημόσια εκπαίδευση ως φωνητική μουσική, αντιμετωπιζόταν ως ώρα διασκέδασης και χαλάρωσης από την πίεση των υπολοίπων μαθημάτων (Παπαζαρής, 1999:21). Οι ώρες της διδασκαλίας του μαθήματος αυξομειώνονταν σε όλες τις τάξεις. Δίδασκαν οι καλύτεροι μαθητές και οι δάσκαλοι γενικής παιδείας (Σταύρου, 2004).

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το μάθημα της μουσικής δεν αντιμετωπιζόταν ισότιμα με τα μαθήματα γενικής παιδείας. Τη σημασία του, φαίνεται να επηρέαζε το περιεχόμενο του μαθήματος, που βασιζόταν, κυρίως, σε ιστορικές μουσικές γνώσεις, χωρίς να προσφέρει δυνατότητες βιωματικών εμπειριών (Κυριαζικίδου, 1999:16-17).

Το 1987, σηματοδότησε την ανάθεση του μαθήματος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε αποφοίτους ωδείων (Σταύρου, 2004: 41). Ιδρύθηκαν τα πρώτα Μουσικά Γυμνάσια και αναβαθμίστηκε το περιεχόμενο του μαθήματος στα αναλυτικά προγράμματα των γενικών σχολείων. Με τον τρόπο αυτό, το μάθημα της μουσικής άρχισε να διεκδικεί τη θέση του στο σχολείο και στην ελληνική κοινωνία (Παπαζαρής, 1999:21-22).

Από το 1988 και εξής, οι απόφοιτοι του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ., με τα εφόδια της τριτοβάθμιας κατάρτισής τους, άρχισαν να στελεχώνουν τη γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η εισαγωγή εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη μουσική επέφερε αλλαγές στον τρόπο και στις μεθόδους διδασκαλίας. Η εισαγωγή των απαραίτητων βασικών θεωρητικών γνώσεων, η ανάγνωση, αλλά και η εκμάθηση τραγουδιών με έμφαση στην τονική και ρυθμική ακρίβεια, αλλά και η μουσική

απόλαυση, διενεργήθηκαν με την ενίσχυση του βιωματικού χαρακτήρα του μαθήματος και υποστηρίχθηκαν με τη συνοδεία κάποιου οργάνου.

3.1 Στελέχωση της Δημόσιας Εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τον υπ' αριθ.1566/1985 νόμο: «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις» η διδασκαλία του μαθήματος της μουσικής ανατέθηκε «σε απόφοιτους του τμημάτων μουσικών σπουδών μέσω της επετηρίδας που τότε ίσχυε για τους διορισμούς εκπαιδευτικών στη Δημόσια Εκπαίδευση. Η ανάθεση σε -μη πτυχιούχους Μουσικού Τμήματος Α.Ε.Ι.- κατόχους πτυχίων Ωδείου, διατηρείται ως μεταβατική κατάσταση -με το προϋπάρχον σύστημα του διαγωνισμού- για όσο διάστημα δεν επαρκούν οι απόφοιτοι Τμήματος Μουσικών Σπουδών για τη στελέχωση της Δημόσιας Εκπαίδευσης» (Φ.Ε.Κ. 167/30-9-1985, άρθ.14, παρ.8, 9).

Διεξήχθησαν διαγωνισμοί του Α.Σ.Ε.Π., στους οποίους συμμετείχαν απόφοιτοι ωδείων και πανεπιστημιακοί. Ο πρώτος και μοναδικός διαγωνισμός του Α.Σ.Ε.Π. για τον κλάδο Π.Ε.16 Μουσικής διενεργήθηκε μόλις το 2001, (καθώς στον πρώτο διαγωνισμό Α.Σ.Ε.Π. το 1998, δεν συμμετείχε ο κλάδος των Μουσικών), ενώ οι προσλήψεις των επιτυχόντων πραγματοποιήθηκαν το 2003. Από το 1998, που καταργήθηκε η επετηρίδα και μέχρι το 2003, τα κενά καλύπτονταν από επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1995, μη πτυχιούχους Μουσικών Τμημάτων Α.Ε.Ι., παρότι υπήρχαν αδιόριστοι απόφοιτοι των Μουσικών Τμημάτων Α.Ε.Ι. «Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι, σύμφωνα με τις εγκυκλίους του ΥΠ.Ε.Π.Θ., οι -μη πτυχιούχοι Μουσικού Τμήματος Α.Ε.Ι.- πτυχιούχοι Ωδείου με προϋπηρεσία, προτάσσονταν, κατά περίπτωση, των απόφοιτων Α.Ε.Ι. χωρίς προϋπηρεσία στις προσλήψεις αναπληρωτών και ωρομισθίων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όταν, σύμφωνα με το Νόμο 3475/2006, παρ.7α, διορίστηκαν 237 εκπαιδευτικοί του κλάδου Π.Ε.16 Μουσικής λόγω συμπλήρωσης προϋπηρεσίας 30 μηνών, όλοι να είναι μόνο κάτοχοι πτυχίου Ωδείου, ενώ υπήρχαν 500 περίπου αδιόριστοι απόφοιτοι Μουσικών Τμημάτων Α.Ε.Ι.» (Κτενιαδάκη, 2008:51-52).

3.2 Η διδασκαλία της μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Σύμφωνα με τη μουσικολογική έρευνα, ο πρώτος δάσκαλος μουσικής στα τρία πρώτα σχολεία της Ελεύθερης Ελλάδας, ήταν ο Αθανάσιος Αβραμιιάδης. Επρόκειτο για το Ορφανοτροφείο, το Πρότυπο Σχολείο και το Κεντρικό Σχολείο Αίγινας (Σίμος, 2004 στο Σταύρου:21). Το μόνο βοήθημα του Αβραμιιάδη ήταν ο Οδηγός Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου του Κοκκώνη, του 1830, (Σταύρου, 2004:21).

Το 1830, η ενότητα της εκκλησιαστικής μουσικής, δεν συμπεριλήφθηκε στο περιεχόμενο διδασκαλίας των μαθημάτων, ως δυσνόητη για τους μαθητές του δημοτικού.

Το Νομοθετικό Διάταγμα για τα Δημοτικά σχολεία του 1834, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορία της εκπαίδευσης, διότι συμπεριέλαβε τη φωνητική μουσική, ως βοηθητικό μάθημα, στο δημοτικό σχολείο, προσφέροντας στους μαθητές παραπάνω γνώσεις (ΦΕΚ 11/1834 στο Σταύρου, 2009:22).

Κατά τον Κοκκώνη (1860), τα τραγούδια, που θα διδάσκονταν στο μάθημα της φωνητικής αγωγής, θα έπρεπε να έχουν άμεση σχέση με τη σχολική ζωή των μαθητών και να τραγουδιούνται πριν την έναρξη και τη λήξη του μαθήματος, αλλά και στις δημόσιες εξετάσεις (Σταύρου, 2009:22). Το μάθημα της μουσικής εστίαζε στη θεωρία της ευρωπαϊκής μουσικής, στο ρυθμό και στα τραγούδια, που επέλεγε ο δάσκαλος από τη μοναδική συλλογή «Ευχαι δειήσεις και άσματα αδόμενα εις τα Δημοτικά Σχολεία», που είχε εκδοθεί το 1846 (Άγνωστος, 1846, τεκμήριο 1). Το μάθημα της φωνητικής αγωγής μπορούσε να διδαχθεί είτε από τον ίδιο τον δάσκαλο, είτε από προχωρημένους καλλίφωνους μαθητές του, στους οποίους είχε προηγουμένως μάθει θεωρία, ασκήσεις και τραγούδια (Κοκκώνης, 1860).

Τα επόμενα χρόνια, εκφράστηκαν διάφορες παιδαγωγικές αντιλήψεις σχετικά με τις μεθόδους διδασκαλίας των τραγουδιών. Σύμφωνα με μια άποψη, ένα ποιητικό κείμενο, θα ήταν πιο εύκολο να τραγουδηθεί, αφού οι μαθητές το έχουν αποστηθίσει (Μάλτος, 1884, τεκμήριο 2). Επίσης, για την κατανόηση και την καλύτερη εκφραστική τους απόδοση, θεωρούνταν απαραίτητο τα τραγούδια να συνδέονται με άλλα μαθήματα και δραστηριότητες (Conrad στον Σακελλαρίου, 1911, τεκμήριο 3).

Κατά τη Μυρσίνη Παπαδημητρίου (1932), που εργάστηκε στο Ανώτερο Τμήμα του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών (Ζεπάτου, 2017:166), η μουσική είναι ένα μέσο έκφρασης, αυτοσχεδιασμού και δημιουργίας, και πρέπει να συνδυάζεται με την ψυχή, την κίνηση και τη χαρά του παιδιού. Συνεπώς, ο πιο κατάλληλος τρόπος για να αφυπνιστούν όλα τα μουσικά έμφυτα στοιχεία και αισθήματα των παιδιών πρέπει να σχετίζεται με το παιχνίδι, που είναι πολύ σημαντικό για τη παιδική ηλικία. Επιπλέον, πρέπει να δημιουργηθεί στενή σχέση μεταξύ δασκάλου και μαθητή (Παπαδημητρίου, 1932, τεκμήριο 6).

Το 1933, ο παιδαγωγός Μιχάλης Παπαμαύρος εστίασε στον διπλό πρακτικό παιδαγωγικό σκοπό της μουσικής. Ο μαθητής πρέπει να αποκτήσει μουσικές γνώσεις, να αναπτύξει κριτική ικανότητα και να αγαπήσει τη μουσική του λαού του. Το σχολείο, επομένως, πρέπει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον κατάλληλο για τη γνώση και την ανάπτυξη της μουσικής του τόπου του (Παπαμαύρος, 1933, τεκμήριο 7).

Νέες μέθοδοι για τη διδασκαλία του τραγουδιού παρουσιάστηκαν κατά τη δεκαετία του 1950. Στην επεξεργασία του κειμένου, που αφορούσε στα δύσκολα σημεία, προστέθηκαν βηματισμοί, μιμητικές κινήσεις και παιχνίδια (Γκρόζας, χ.χ., τεκμήριο 8).

Μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα, όπως του Orff και του Kodaly κ.ά., άρχισαν να εισάγονται σταδιακά στα αναλυτικά προγράμματα, από τη δεκαετία του 1970 και μετά, και να προσαρμόζονται στη διδασκαλία της μουσικής με διάφορες μεθόδους (Σταύρου, 2009:87).

Από τα πρώτα μουσικά όργανα, που χρησιμοποιήθηκαν στα σχολεία, για το μάθημα της Ωδικής, ήταν το πιάνο. Σύμφωνα με τον Μανώλη Καλομοίρη, το πιάνο ήταν το ιδανικό όργανο για τη συνοδεία των τραγουδιών, λόγω του σταθερού και καθαρού τόνου, που δε χρειάζεται να δημιουργήσει ο εκτελεστής. Απαιτούνται, βέβαια, ρυθμικές ικανότητες και γνώση αρμονίας, ώστε να παραχθεί πλούσιος και λαμπρός ήχος. Το πιάνο, λόγω του κόστους του, μπορούσε να αντικατασταθεί από ένα αρμόνιο (Καλομοίρης, 1913). Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν ως συνοδευτικά, όργανα όπως το μαντολίνο, το φλάουτο, η φουσαρμόνικα κ.ά. (Γκρόζας, χ.χ., τεκμήριο 8).

Στα αναλυτικά προγράμματα του 1990, χρησιμοποιήθηκαν τα επονομαζόμενα όργανα τάξης Orff: ντέφια, τρίγωνα, διάφορα τύμπανα, κουδουνάκια, διάφορα κυλινδρικά ξύλα,

μεταλλικοί σωλήνες διαφόρων μεγεθών, σύνολα με φλογέρες, κρουστά οργανάκια, μελόντικες (ΦΕΚ 53/1990, τεκμήριο 10).

Οι εκπαιδευτικοί μουσικής, χρησιμοποιούν μουσικά όργανα, ανάλογα με την εξειδίκευση, που έχει ο καθένας, πιάνο, κιθάρα, ακορντεόν κ.ά. (Σταύρου, 2009:89).

Το μάθημα της μουσικής αναβαθμίζεται το 2011, με το Νέο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το Νέο Σχολείο, Σχολείο του 21^{ου} αιώνα, το οποίο επικαιροποιήθηκε το 2014, και ισχύει έως σήμερα.

3.3 Η διδασκαλία της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Με το «*νομοσχέδιο Μιλήση*» του 1877, το μάθημα της φωνητικής μουσικής συμπεριλήφθηκε στο ωρολόγιο πρόγραμμα του εξατάξιου, τότε, γυμνασίου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, απουσίαζε από το αναλυτικό πρόγραμμα μαθημάτων του 1884.

Με το Διάταγμα του Υπουργού Παιδείας Ι. Τσιμιρώκου το 1914, το μάθημα της μουσικής κατέκτησε σημαντική θέση στο ωρολόγιο πρόγραμμα των Δημοτικών Σχολείων και Γυμνασίων. Η διδασκαλία της μουσικής, ως ωδικής, προβλεπόταν για μια ώρα την εβδομάδα για όλες τις τάξεις του γυμνασίου, ως υποχρεωτική για τις πρώτες τέσσερις και προαιρετική για τις δύο τελευταίες (Σίμος, 2004:88, Ανδρούτσος, 2002:62 στο Κτενιαδάκη, 2008:18).

Στο νέο ωρολόγιο πρόγραμμα του 1967, το μάθημα της μουσικής διδασκόταν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του γυμνασίου και αφορούσε στην εκμάθηση της θεωρίας της μουσικής και της μουσικής ανάγνωσης (Σίμος, 2004 στο Κτενιαδάκη, 2008:18-19).

Από το 1974 μέχρι το 1984, το περιεχόμενο του μαθήματος στα γυμνάσια περιλάμβανε ιστορικά στοιχεία, τραγούδι και μουσική εκτίμηση (Ανδρούτσος 2007 στο Κτενιαδάκη 2008:20). Σκοπός του μαθήματος ήταν η απόκτηση βασικών γνώσεων στηριγμένων στην πράξη, φωνητικές ασκήσεις, τραγούδι και εμπειρίες ακρόασης (Π.Δ. 831/1977, στο Κτενιαδάκη, 2008:24). Απουσίαζαν λεπτομερείς διευκρινίσεις για τον τρόπο διδασκαλίας, με εξαίρεση τη γραπτή απόδοση «*κατ'οίκον των εντυπώσεων από την μουσικήν ακρόασην*», που αφορούσε στην Α' Λυκείου (Π.Δ. 373/1978, στο Κτενιαδάκη, 2008:24).

Η διδασκαλία του μαθήματος γινόταν μέχρι τότε, δασκαλοκεντρικά, χωρίς έμφαση στη δημιουργικότητα των μαθητών (Κοκκίδου, 2002:62).

Σημαντικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν με την ψήφιση του νόμου 1566, «*Δομή και Λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*», του 1985. Ως βασικός στόχος του μαθήματος της μουσικής τέθηκε η συμβολή του στην «*ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών*

δυνάμεων των μαθητών ώστε ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά» (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ν. 1566/85, αρ.1).

Το μάθημα της Μουσικής Αγωγής συμπεριλήφθηκε στο πλαίσιο της Αισθητικής Αγωγής, μαζί με τα Εικαστικά (Καλλιτεχνικά) και τη Θεατρολογία, ως αναγκαίο για την *«ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου»*. Η διδασκαλία ήταν δασκαλοκεντρική και δεν εστίαζε στην κοινωνική μάθηση και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (Σίμος, 2004:132 στο Κτενιαδάκη, 2008:25).

Την ίδια χρονιά (1985) εκδόθηκαν από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. νέα βιβλία μουσικής, αλλά ο όγκος της διδακτέας ύλης ήταν μάλλον αποθαρρυντικός, με αποτέλεσμα την εκ νέου έκδοση εγχειριδίων, το 1992 (Ανδρούτσος, 2002:62). Σε πολλά σχολεία, μάλιστα, δεν ήταν εφικτό να εφαρμοστούν πιστά τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα. Η αρνητική υποδοχή των νέων βιβλίων, οφειλόταν στην πληθώρα ιστορικών στοιχείων της διδακτέας ύλης, η οποία δεν εστίαζε στη δημιουργική διαδικασία και πράξη και στον ψυχοκινητικό και συναισθηματικό τομέα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, την επιλεκτική χρησιμοποίηση του περιεχομένου τους από τους εκπαιδευτικούς, με συνέπεια την πολυμορφία στη διδακτέα ύλη και στον τρόπο διδασκαλίας (Κτενιαδάκη, 2008:31).

Το *«Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μουσικής Αγωγής»* εισήχθη ως μέρος του *Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών*, το 2001 (Ανδρούτσος, 2002 στο Κτενιαδάκη 2008:32). ΤΟ ΔΕΠΠΣ Μουσικής Αγωγής, με συγκεκριμένες προσθήκες του 2003, (ΦΕΚ 304/ τ. Β' / 13-3-03) ίσχυε έως το 2011.

Το 2011 εκδόθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δύο προτάσεις Α και Β για το *«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη»*, με κωδικό MIS 295450 και ειδικότερα στο πλαίσιο του Υποέργου 1: *«Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων»*, (Νέο Σχολείο, 2011, Α' και Β' πρόταση).

Το 2014, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής παρουσίασε την ενημερωμένη έκδοση του Νέου Προγράμματος Σπουδών για το «Νέο Σχολείο-Σχολείο του 21ου αιώνα» (Νέο Σχολείο, 2014).

3.4 Προγράμματα Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το Νέο Σχολείο του 21ου αιώνα (2014)

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα για το «Νέο Σχολείο», έχει καταρτιστεί από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και είναι κοινό για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στοχεύει να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό, να διδάξει το μάθημα της μουσικής σύμφωνα με τις ικανότητες και τις ανάγκες των μαθητών (Νέο Σχολείο, 2014).

Ο σκοπός του μαθήματος της μουσικής είναι *«η καλλιέργεια της μουσικότητας και των μουσικών δεξιοτήτων των μαθητών μέσα από την ακρόαση, την εκτέλεση και τη δημιουργία της μουσικής. Η καλλιέργεια της μουσικότητας αποβλέπει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και στη δημιουργία μιας δια βίου σχέσης του με την Τέχνη της Μουσικής».*

Η διδασκαλία πραγματοποιείται σε όλες τις βαθμίδες, σύμφωνα με τους εξής τρεις άξονες:

1. Ακρόαση
2. Εκτέλεση
3. Δημιουργία

Οι άξονες αυτοί αποτελούν το τρίπτυχο των προγραμμάτων διδασκαλίας και εφαρμόζονται σε κάθε δραστηριότητα, με σκοπό οι μαθητές να κατανοήσουν, να βιώσουν και να προσεγγίσουν *«ολιστικά το φαινόμενο της μουσικής»* (Νέο Σχολείο, 2014).

Οι δραστηριότητες που βασίζονται στην έννοια της ακρόασης δίνουν έμφαση *«στην στοχευμένη, ενεργητική μουσική ακρόαση»*, ώστε να προκαλέσουν τους μαθητές να ανταποκριθούν κινητικά, λεκτικά, συναισθηματικά και νοητικά. Κύριος στόχος είναι η δημιουργία *«ενεργητικών ακροατών μέσα από την ευρύτητα και την εμπάθυνση των εμπειριών ακρόασης»*, που θα αποκτήσουν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι δραστηριότητες ακρόασης που παρέχουν τη δυνατότητα εξερεύνησης ποικιλίας ήχων, παραγόμενων *«από διαφορετικές ηχητικές πηγές καθώς και μουσικής διαφορετικών στυλ και παραδόσεων»*, από την ελληνική παραδοσιακή, την ευρωπαϊκή και εξω-ευρωπαϊκή

«μέχρι τις πιο σύγχρονες και δημοφιλείς μουσικές», στοχεύουν στη «χρήση της φαντασίας» και στην «σταδιακή ανάπτυξη της μουσικής ευαισθησίας» των μαθητών.

Συνεπώς, οι δραστηριότητες που αφορούν την έννοια της Ακρόασης έχουν διπλό στόχο:

1. Ανάπτυξη ακουστικής ικανότητας
2. Εκμάθηση και ανταπόκριση σε διάφορα μουσικά ακούσματα

Οι δραστηριότητες που αφορούν την έννοια της εκτέλεσης «δίνουν έμφαση στη σημασία της ενεργητικής μουσικής δημιουργίας, ξεκινώντας με τη φωνή και συνεχίζοντας με τα όργανα, ως μέσο για την ανάπτυξη της μουσικότητας και της κατανόησης της μουσικής».

Οι κατηγορίες των δραστηριοτήτων της Εκτέλεσης είναι δύο:

1. Τραγούδι
2. Παίξιμο οργάνων

Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την έννοια της Δημιουργίας στοχεύουν «στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας» των μαθητών «μέσα από τη χρήση των μουσικών γνώσεων και δεξιοτήτων» που έχουν αποκτηθεί από δικές τους «μουσικές δημιουργικές εργασίες». Επιπλέον, μέσα από τις δραστηριότητες της Δημιουργίας οι μαθητές αναγνωρίζουν «τη σημασία της μουσικής σημειογραφίας και της καταγραφής της μουσικής» (Νέο Σχολείο, 2014:8-11).

Το τρίπτυχο των εννοιών-αξόνων, Ακρόαση-Εκτέλεση-Δημιουργία, αποτελεί μια γενική ομαδοποίηση των λειτουργιών και των μορφών των μουσικών δραστηριοτήτων (Κόνιαρη, 2019).

Η αναλυτική ομαδοποίηση των μορφών των μουσικών δραστηριοτήτων πραγματοποιείται μέσα από το ακόλουθο «εξάπτυχο των προγραμμάτων» της διδασκαλίας της μουσικής σε όλες τις βαθμίδες:

1. *«Ακρόαση Μουσικής, Ακουστική αγωγή, Οργανογνωσία*
2. *Βασικά στοιχεία θεωρίας της μουσικής: Κατανόηση Μουσικών Εννοιών, Μουσική Ορολογία, Σημειογραφία*
3. *Εκτέλεση με κίνηση και χορό*
4. *Εκτέλεση με όργανα – αντικείμενα – σώμα*

5. *Φωνητική εκτέλεση – τραγούδι*
6. *Δημιουργία/Μουσική Σύνθεση, Αυτοσχεδιασμός, Ηχοϊστορίες, Προεκτάσεις»*
(Κόνιαρη, 2019).

3.5 Μουσικά Γυμνάσια

Το πρώτο Μουσικό Γυμνάσιο ιδρύθηκε στην Παλλήνη, τον Σεπτέμβριο του 1988. Η πειραματική του λειτουργία είχε ως σκοπό, αφενός, να καλύψει το κενό της οργανικής διδασκαλίας και αφετέρου, να εφαρμόσει νέες μεθόδους διδασκαλίας στον τομέα της αισθητικής παιδείας. Η ίδρυση των Μουσικών Σχολείων, αποτέλεσε παράγοντα αναβάθμισης της δημόσιας ελληνικής μουσικής εκπαίδευσης.

Τα μουσικά σχολεία ιδρύθηκαν με στόχο, όχι μόνο να προσφέρουν στους μαθητές ολοκληρωμένες μουσικές γνώσεις, αλλά και τη δημιουργία και συμπερίληψη υποδομών για την εξέλιξη τους σε επαγγελματίες μουσικούς, στο πρόγραμμα της γενικής παιδείας. Αποτελούν το κατάλληλο περιβάλλον για την παροχή ειδικής μουσικής κατάρτισης, τόσο για τους μαθητές με επιθυμία εισαγωγής σε Πανεπιστημιακά Τμήματα Μουσικών Σπουδών, αλλά και για άλλες κατευθύνσεις (Κυριαζικίδου, 1999:19-21).

Ο γενικός σκοπός τους, όπως περιγράφεται στο άρθρο 1 του Νόμου 1566/85 για τη δομή και τη λειτουργία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, συμπίπτει με αυτόν των σχολείων γενικής παιδείας (βλ. σελ.1).

Στο πλαίσιο του γενικού σκοπού επιδιώκονται, για τους μαθητές, οι εξής επιμέρους σκοποί:

1. *«Να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες, να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και τη δημοκρατία, να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση και να διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη.*
2. *Να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν αρμονικά το πνεύμα και το σώμα τους, τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητές τους. Να αποκτούν, μέσα από τη σχολική τους αγωγή, κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση, να αντιλαμβάνονται και να συνειδητοποιούν την κοινωνική αξία και ισοτιμία της πνευματικής και της χειρωνακτικής εργασίας. Να ενημερώνονται και να ασκούνται πάνω στη σωστή και*

ωφέλιμη για το ανθρώπινο γένος χρήση και αξιοποίηση των αγαθών του σύγχρονου πολιτισμού, καθώς και των αξιών της λαϊκής μας παράδοσης.

- 3. Να αναπτύσσουν δημιουργική και κριτική σκέψη και αντίληψη συλλογικής προσπάθειας και συνεργασίας, ώστε να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και με την υπεύθυνη συμμετοχή τους να συντελούν αποφασιστικά στην πρόοδο του κοινωνικού συνόλου και στην ανάπτυξη της πατρίδας μας.*
- 4. Να κατανοούν τη σημασία της τέχνης, της επιστήμης και της τεχνολογίας, να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες και να διαφυλάσσουν και προάγουν τον πολιτισμό.*
- 5. Να αναπτύσσουν πνεύμα φιλίας και συνεργασίας με όλους τους λαούς της γης, προσβλέποντας σε έναν κόσμο καλύτερο, δίκαιο και ειρηνικό» (άρθρο 1 νόμου 1566/85).*

Το αναλυτικό πρόγραμμα των μουσικών σχολείων, συμπεριλαμβάνει 42 συνολικά ώρες διδασκαλίας ανά τάξη. Οι 29 ώρες αφορούν σε μαθήματα της Γενικής παιδείας και οι υπόλοιπες 13 σε μουσικά μαθήματα. Τα μαθήματα μουσικής παιδείας διακρίνονται σε θεωρητικά και οργανικά με δύο κατευθύνσεις, κλασικής Ευρωπαϊκής και παραδοσιακής ελληνικής.

Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν ένα όργανο ως κύριο, π.χ. πιάνο, βιολί, φλάουτο, κιθάρα, κλπ., το οποίο διδάσκονται για δύο ώρες τη βδομάδα, εφόσον προσφέρεται. Παρακολουθούν, ως υποχρεωτικά μαθήματα, πιάνο και ταμπουρά από μία ώρα την εβδομάδα, το καθένα. Τα θεωρητικά μαθήματα συμπεριλαμβάνουν Κλασική Μουσική Θεωρία και Πράξη, Ιστορία της Μουσικής, Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική και Χορωδία, ενώ η Κριτική Μουσική Ακρόαση προσφέρεται μόνο για την Α΄ γυμνασίου και η εισαγωγή στην Αρμονία για τη Γ΄ γυμνασίου. Επιπλέον, προσφέρονται μαθήματα μουσικών συνόλων, που σχηματίζονται με βάση το επιλεγμένο όργανο και το επίπεδο δεξιοτήτων των μαθητών, για 2 ώρες εβδομαδιαία. Ως μουσικά σύνολα εννοούνται η κλασική ή παραδοσιακή ορχήστρα, τα σύνολα μουσικής δωματίου, τα χορωδιακά, η σύμπραξη με θεατρική ομάδα κ.ά. (ΦΕΚ 3523/Β/25-8-2020). Τα συγκεκριμένα υποχρεωτικά μαθήματα αναγνωρίζονται από τα ωδεία με αντίστοιχη βεβαίωση σπουδών, που χορηγεί το σχολείο.

Η πρόσληψη των εκπαιδευτικών στα μουσικά σχολεία γινόταν μέσω καλλιτεχνικών επιτροπών. Τα κριτήρια επιλογής πρόσληψής τους, ως αναπληρωτές ή για τον μόνιμο διορισμό τους, εκτός των σπουδών, ήταν το αναγνωρισμένο καλλιτεχνικό τους έργο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η διδασκαλία του πιάνου

4.1 Συνοπτική ιστορική αναφορά στη διδασκαλία του πιάνου στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, πιάνο μπορούσαν να διδαχθούν οι μαθητές στο Ωδείο Αθηνών, σε φιλαρμονικές εταιρείες και σε μουσικούς συλλόγους, ή και κατ' οίκον κατά τον 19^ο αιώνα. Το μάθημα του πιάνου συμπεριλαμβανόταν στα προγράμματα των Παρθεναγωγείων¹. Αποτελούσε ένδειξη αριστοκρατικής κοινωνικής τάξης. Στο Ωδείο Αθηνών κατείχε την πρωτοκαθεδρία ανάμεσα στα υπόλοιπα διδασκόμενα αντικείμενα. Κατά το τρίτο ήδη έτος διδασκαλίας του, και συγκεκριμένα από την 1η Δεκεμβρίου του 1874, το πιάνο επικράτησε άμεσα και καθολικά, ως η κύρια επιλογή των κοριτσιών. Για την εισαγωγή και παρακολούθησή του στο ωδείο, ήταν απαραίτητες οι βασικές γνώσεις, όπως και για όλα τα υπόλοιπα όργανα. Ο πρώτος δάσκαλος πιάνου ήταν ο Ερρίκος Σταγκαπιάνος (Μπαρμπάκη 2009:162-164).

¹ Τα Παρθεναγωγεία ήταν «ανώτερα» σχολεία κοριτσιών που αντικατόπτριζαν τα ιδανικά της εποχής και έδιναν ιδιαίτερη βάση στη μουσική, στις ξένες γλώσσες και στα εργόχειρα. Εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των, περιορισμένου αριθμού, εξεχουσών οικογενειών του νεοσύστατου κράτους, που είχαν συγκεντρωθεί στο Ναύπλιο και στην Αθήνα (Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες, 2002).

4.2 Η διάρθρωση σπουδών του μαθήματος του πιάνου στα Ωδεία με βάση το Βασιλικό Διάταγμα του 1957

Σύμφωνα με το Βασιλικό Διάταγμα του 1957, το πρόγραμμα σπουδών του πιάνου διαρθρώνεται σε τέσσερα επίπεδα:

1. Προκαταρκτική (2 έτη)
2. Κατωτέρα (3 έτη)
3. Μέση (3 έτη)
4. Ανωτέρα (3 έτη)

Για κάθε επίπεδο καθορίζεται συγκεκριμένη ύλη ή και επιλογές περιεχομένου διδασκαλίας. Ανά επίπεδο, προσδιορίζεται η τεχνική και τα μουσικά έργα. Η τεχνική περιλαμβάνει κλίμακες, ασκήσεις, αρπισμούς, συγχορδίες, ενώ στα μουσικά έργα, εντάσσονται σπουδές, πολυφωνικά, προκλασικά και έργα της κλασικής ή μετέπειτα περιόδου.

Στον παρακάτω πίνακα, διαπιστώνεται η προσθετική αύξηση του περιεχομένου και του επιπέδου τεχνικής δυσκολίας, ανά επίπεδο τάξεων:

1. Τεχνική

Προκαταρκτική	• Κλίμακες: Μείζονες και Ελάσσονες απλές
Κατωτέρα	• Κλίμακες: Μείζονες και Ελάσσονες απλές, τρίτες και δέκατες• Αρπισμοί: Μείζονες και Ελάσσονες
Μέση	• Κλίμακες: Μείζονες και Ελάσσονες απλές, τρίτες, έκτες, δέκατες και με αντίθετη κίνηση• Αρπισμοί: μεθ'εβδόμης δεσπόζουσας, 7^η ελαττωμένη και αναστροφές αυτών• Συγχορδίες: τρίφωνες, τετράφωνες ως και τρίτες διπλές χρωματικές κλίμακες κατά τρίτες διπλές, μικρές και μεγάλες
Ανωτέρα	• Κλίμακες: Μείζονες και Ελάσσονες απλές, τρίτες, έκτες, δέκατες και αντίθετη κίνηση

	• Αρπισμοί: μεθ'εβδόμης δεσπόζουσας, 7^η ελαττωμένη και αναστροφές αυτών • Συγχορδίες: τρίφωνες, τετράφωνες ως και τρίτες διπλές χρωματικές κλίμακες κατά τρίτες διπλές, μικρές και μεγάλες

Ενδεικτικά παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα, οι προτεινόμενες επιλογές μουσικών έργων² και για τα μουσικά έργα (σπουδές, πολυφωνικά έργα). Η ύλη κάθε επιπέδου, περιλαμβάνει έργα με διαφορετικό βαθμό δυσκολίας (1743-1745, ΦΕΚ 1957).

2. Μουσικά έργα³

Έργα	Σπουδές	Πολυφωνικά έργα
Προκαταρκτική	• Czerny 100 • Czerny-Germer I (τα ευκολότερα) • Kohler op. 50 • Duvernoy op.176 • Lemoine op.37 • Bertini • Buonamici 50 etudes • Kunz 200 Canons	Bach • Der erste Bach.
Κατωτέρα	• Bertini op.29, 32 • Phillip Petit Gradus I,II,III • Czerny 30-40 Etudes • Heller op.47	Bach • Bach Petits preludes et fuguettes • Inventiones a 2 voix

² Βλέπε αναλυτικά τα υπόλοιπα έργα Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδας, Διάταγμα 1957 «Περί κυρώσεως του εσωτερικού κανονισμού του Ωδείου Θεσσαλονίκης» σ.1743-1744.

³ Βλέπε αναλυτικά Άρθρα 83-89, Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδας, Διάταγμα 1957 «Περί κυρώσεως του εσωτερικού κανονισμού του Ωδείου Θεσσαλονίκης».

Μέση	• Czerny: L'art de delier les doigts • Cramer-Bulow ή Sauer Clementi-Tausing-Gradus Philipp: Nouveau Gradus I-IV • Moszkowski: Etudes de virtuosite, Heller op. 45, 46	Bach • Suites Francaises, Anglaises • Inventions a 3 voix
Ανοτέρα	• Clementi-Tausing: Gradus Czerny: L'art de delier les doigts • Ecole de la main gauche • Kessler: op.20,100 • Chopin-Liszt: Etudes de concert • Paganini: etudes transcendantes • Schumann: Etudes d'apres Paganini • Rubinstein • Saint-Saens • Philipp: Nouveau Gradus 5-10 • Scriabin • Rachmaninoff • Debussy	Bach • Le clavecin bien tempere I, II • Partitas • Toccatas • Κονσέρτα • Bach-Busoni: Choral-Vorspiele Chaconne • Bach-D Albert: 6 preludes et fugues

	• Stravinsky	

Πτυχιακές ή διπλωματικές εξετάσεις, μπορεί να ολοκληρώσουν τη φοίτηση των περίπου 11-12 ετών. Οι επιλογές των έργων των προγραμμάτων των πτυχιακών και διπλωματικών εξετάσεων, έχουν καθοριστεί, όπως στους ακόλουθους πίνακες:

3. Πτυχιακές εξετάσεις

• Bach ένα Πρελούδιο και Φούγκα (Clavecin bien tempere) ή Bach από ύλη της Ανωτέρας τάξης ή Ιταλικό Κονσέρτο.
• Μία Σπουδή Moscheles II, μία Kessler, είτε μία από αυτές και μία Chopin
• Σονάτα Beethoven
• Ένα έργο επιβεβλημένο δοσμένο τουλάχιστον 45 ημέρες πριν τις εξετάσεις
• Κονσέρτο ⁴ και 2 τεμάχια ή ένα μέρος Κονσέρτου και τρία τεμάχια.

4. Διπλωματικές εξετάσεις

• Bach 2 Πρελούδια και Φούγκες (Clavecin bien tempere) ή Bach Χρωματική Φαντασία ή Ιταλικό Κονσέρτο ή Τοκκάτα ή Caprice Σι ύφεση Μείζονα ή μια διασκευή έργου του Liszt, Busoni, D'Albert κλπ. Ίσης σπουδαιότητας
• Mozart 1 έργο ή των Κλαβεσινιστών
• Σονάτα Beethoven από τις συγκεκριμένες (op. 53, 57, 81, 101, 109, 110, 111)
• Από τα μεγάλα έργα Chopin, Schumann, Schubert, Liszt, Brahms
• 1 Κονσέρτο Ανωτέρας δυσκολίας ολόκληρο
• 1 Επιβεβλημένο έργο (Σύγχρονο ή Ελληνικό) δοσμένο 2 μήνες πριν

4.3 Η διδασκαλία του πιάνου στο πρόγραμμα σπουδών των Μουσικών Σχολείων

Το μάθημα του πιάνου στο πρόγραμμα σπουδών των Μουσικών Σχολείων, διακρίνεται σε ατομικό όργανο επιλογής και υποχρεωτικό. Ως όργανο επιλογής διδάσκεται δύο ώρες, ενώ ως υποχρεωτικό, μία. Στις τρεις τάξεις του Λυκείου, διδάσκεται μία ώρα, ως όργανο επιλογής (ΦΕΚ 3523/Β/25-8-2020).

Το πιάνο, ως πολυφωνικό όργανο, συμβάλλει στην ανάπτυξη των κιναισθητικών δεξιοτήτων, των αντανακλαστικών και του συντονισμού των χεριών. Ως υποχρεωτικό μάθημα, αποσκοπεί στην απόκτηση βασικών γνώσεων και προσέγγισης του βασικού του ρεπερτορίου. Επιπλέον, συμβάλλει στην διασύνδεση της θεωρίας με την πράξη, στην εκμάθηση της αρμονίας, και στη βελτίωση της *prima vista*. Μπορεί να αποτελέσει μέσο προσωπικής συναισθηματικής έκφρασης και δημιουργίας, και, συνεπώς, ατομικής ανάπτυξης. Μπορεί ακόμη να συντείνει στην ευρύτερη γενική μουσική παιδεία, σε συνδυασμό με τα άλλα μαθήματα και δίνει τη δυνατότητα της εξερεύνησης διαφόρων ειδών μουσικής.

Ως ατομικό όργανο επιλογής, στοχεύει στην εμβάθυνση των στόχων του υποχρεωτικού μαθήματος, στην περαιτέρω ανάπτυξη και εξέλιξη των μουσικών εκφραστικών δεξιοτήτων και στην πιο βαθιά και πληρέστερη γνώση του ρεπερτορίου (Μπαξεβάνη, 2018).

⁴ Βλέπε Άρθρο 92 Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδας, Διάταγμα 1957 «Περί κυρώσεως του εσωτερικού κανονισμού του Ωδείου Θεσσαλονίκης».

4.3.1 Η διδασκαλία του πιάνου στα αναλυτικά προγράμματα των Μουσικών Σχολείων

Η δομή του προγράμματος σπουδών είναι ίδια για το ατομικό μάθημα του πιάνου, τόσο ως υποχρεωτικό όσο και ως όργανο επιλογής.

Στους πίνακες του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών διακρίνονται 4 άξονες:

- A. Οργανωτές Γνώσεων-Δεξιοτήτων-Συμπεριφορών
- B. Στόχοι
- Γ. Περιεχόμενο
- Δ. Αξιολόγηση

A. Στους οργανωτές γνώσεων-δεξιοτήτων-συμπεριφορών συμπεριλαμβάνονται 5 υποκατηγορίες:

1. Μουσική ανάγνωση και τεχνική
2. Άρθρωση-ήχος και προσωδία
3. Μουσική τεχνοτροπία και ερμηνεία
4. Σύνδεση με άλλες μουσικές γνώσεις και δεξιότητες
5. Μουσική δημιουργικότητα και σύμπραξη.

B. Κάθε οργανωτής γνώσεων αναπτύσσεται βάσει στόχων, οι οποίοι υλοποιούνται μέσα από συγκεκριμένο υποχρεωτικό περιεχόμενο για κάθε τάξη:

- Κλίμακες-Αρπισμοί-Συγχορδίες: Συγκεκριμένες κλίμακες για κάθε τάξη.
- Μουσικά έργα: Υποχρεωτικό ρεπερτόριο για κάθε επίπεδο όπως σπουδές, πολυφωνικά, προκλασικά έργα, έργα κλασικής ή μετέπειτα περιόδου.
- Εκ πρώτης όψεως ανάγνωση: περιλαμβάνονται ασκήσεις που θα βοηθήσουν τον μαθητή στην σταδιακή καλλιέργειά της σε 5 πεδία:
 1. Ταχύτητα στην επεξεργασία της πληροφορίας
 2. Αναγνώριση κανονικοτήτων (patterns)
 3. Ενίσχυση της αντίληψης της τοπογραφίας του πληκτρολογίου
 4. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση της ακουστικής αγωγής
 5. Ενίσχυση των συνθηκών πραγματικής εξάσκησης *prima vista*

- Δραστηριότητες ανάπτυξης συμπληρωματικών/υποστηρικτικών γνώσεων και δεξιοτήτων:
 1. Συμπληρωματικές μουσικές γνώσεις
 2. Αυτοσχεδιασμός και δημιουργία στο πιάνο
 3. Μουσική σύμπραξη
 4. Το περιεχόμενο της δομής, η οποία προαναφέρθηκε, διαφοροποιείται όταν πρόκειται για το μάθημα του πιάνου ως όργανο επιλογής συμπεριλαμβάνοντας αντίστοιχα, πιο απαιτητικές ασκήσεις τεχνικής, πιο δεξιοτεχνικά έργα ρεπερτορίου, με προαγωγή της καλλιέργειας των δεξιοτήτων αυτοσχεδιασμού και αναδημιουργίας.

Η δομή του ΑΠΣ είναι ανοιχτή, επιτρέποντας στον εκπαιδευτικό να ορίσει ο ίδιος το ρεπερτόριο, σύμφωνα με τις ανάγκες, τις δυνατότητες και το επίπεδο του κάθε μαθητή. Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται στο ΑΠΣ : *«Ο σκοπός του μαθήματος του Υποχρεωτικού Πιάνου είναι η γνώση του πιάνου και του ρεπερτορίου του και η ανάπτυξη δεξιοτήτων τεχνικής και ερμηνείας έτσι ώστε το όργανο να αποτελεί μέσο μουσικής έκφρασης και αναδημιουργίας καθώς και γενικό εργαλείο αναφοράς, για την ευρύτερη μουσική παιδεία του/της μαθητή/μαθήτριας σε σχέση με άλλα μουσικά μαθήματα του Μουσικού Σχολείου και για την πρακτική εξερεύνηση της μουσικής με την παρουσίαση ποικίλων ειδών μουσικής, τον πειραματισμό με τον ήχο και την ανάπτυξη της προσωπικής του/της δημιουργικότητας και της αγάπης για τη μουσική»* (ΦΕΚ 2858/ Β'/2015). Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών περιλαμβάνει ενδεικτικές δραστηριότητες και προτάσεις για τον εκπαιδευτικό, καθώς και οδηγίες για την εφαρμογή τους (Μπαξεβάνη, 2018:43-46).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα ερευνητικά τεκμήρια, που προέκυψαν κατά τη διερεύνηση της σχέσης και αλληλεπίδρασης μεταξύ της ιδιωτικής μουσικής και της δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και τα δεδομένα για τη διδασκαλία του πιάνου, συνάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Το μάθημα της μουσικής εισήχθη για πρώτη φορά στη δημόσια εκπαίδευση με το Νομοθετικό Διάταγμα του 1834. Αφορούσε στη φωνητική μουσική και δεν περιλάμβανε διδασκαλία οργάνων. Ως εκ τούτου, η οργανική διδασκαλία κατέστη αντικείμενο της ιδιωτικής μουσικής εκπαίδευσης, εφόσον η δημόσια εκπαίδευση δεν τη συμπεριέλαβε στο πρόγραμμά της, ενώ το πρώτο ίδρυμα, το οποίο συμπεριέλαβε οργανικές σπουδές, ήταν το Ωδείο Αθηνών, το 1871.

Το πρώτο και μοναδικό κρατικό ωδείο της χώρας είναι το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, που ιδρύθηκε το 1914. Η δομή και το περιεχόμενο των σπουδών του Κ.Ω.Θ. καθορίστηκε από το Βασιλικό Διάταγμα του 1957, που προτάθηκε από τον Μανώλη Καλομοίρη, και αποτέλεσε τη βάση για όλα τα ιδιωτικά ωδεία.

Η διδασκαλία των οργάνων πραγματοποιείται ατομικά, ενώ τα θεωρητικά μαθήματα ομαδικά. Το ίδιο ίσχυσε και στη δημόσια εκπαίδευση, όταν, αργότερα, εισήχθη η οργανική διδασκαλία στα Μουσικά Σχολεία.

Η ιδιωτική μουσική εκπαίδευση έχει υπαχθεί στο Υπουργείο Πολιτισμού, ενώ η δημόσια στο Υπουργείο Παιδείας. Τα ωδεία δεν στόχευαν στην παιδαγωγική κατάρτιση, αλλά στην παροχή εξειδικευμένης μουσικής εκπαίδευσης και στην εκκόλαψη δεξιοτεχνών μουσικών. Αντίθετα, και επειδή η διδασκαλία της μουσικής στη δημόσια εκπαίδευση είχε χαρακτήρα και περιεχόμενο παιδαγωγικό, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, πραγματοποιούνταν αρχικά από τον εκπαιδευτικό της τάξης.

Με βάση μια σειρά νομοσχεδίων, που ακολούθησαν από το 1877 και μετά, το μάθημα της μουσικής εισήχθη στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ανατέθηκε, σύμφωνα με το

καθεστώς της βαθμίδας αυτής, σε εκπαιδευτικούς με ειδικότητα μουσικής. Τον ρόλο αυτό στη δημόσια ελληνική εκπαίδευση ανέλαβαν, αρχικά, οι απόφοιτοι των ωδείων. Το 1979, το μάθημα της μουσικής στα δημόσια σχολεία ανέλαβαν πτυχιούχοι Ωδικής. Για περίπου μία δεκαετία μπορούσαν να προσληφθούν στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση απόφοιτοι ωδείων, με πτυχίο Ωδικής.

Την αναβάθμιση της μουσικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα επισημαίνει η ίδρυση του πρώτου Τμήματος Μουσικών Σπουδών στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το 1984, και αργότερα, του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου της Κέρκυρας. Ως αποτέλεσμα, ακολούθησε η σταδιακή στελέχωση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και από πτυχιούχους πανεπιστημιακών μουσικών τμημάτων, σηματοδοτώντας βελτιωτικές αλλαγές στις μεθόδους, στο περιεχόμενο διδασκαλίας και στους τρόπους διεξαγωγής του μαθήματος.

Από το 1988 ως σήμερα, στη δημόσια εκπαίδευση διδάσκουν τόσο απόφοιτοι των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών, όσο και των Ωδείων, από τους οποίους όμως, πλέον απαιτείται να είναι κάτοχοι ωδειακού Πτυχίου Οργάνου ή Θεωρητικών.

Ο τελευταίος διαγωνισμός για πτυχιούχους ωδείων διεξήχθη το 1995, και είχε διετή ισχύ, η οποία παρατάθηκε κατά τρία έτη. Η ανάθεση του μαθήματος της μουσικής της δημόσιας εκπαίδευσης σε πτυχιούχους της ιδιωτικής μουσικής εκπαίδευσης, συνεχίζεται μέχρι σήμερα, όταν δεν επαρκούν οι απόφοιτοι των τμημάτων μουσικών σπουδών. Αποδεικνύοντας μια σχέση αλληλεπίδρασης, και οι πτυχιούχοι τμημάτων μουσικών σπουδών έχουν τη δυνατότητα να διδάξουν σε Ωδεία.

Η παιδαγωγική κατάρτιση των προσληφθέντων αποφοίτων ωδείων και πτυχιούχων πανεπιστημιακών μουσικών τμημάτων στη δημόσια εκπαίδευση διασφαλίζεται ή ενισχύεται αντίστοιχα, μέσω εισαγωγικών παιδαγωγικών επιμορφώσεων.

Οι απόφοιτοι τμημάτων μουσικών σπουδών με θεωρητική ειδίκευση, για να πιστοποιήσουν και την οργανική τους κατάρτιση, απευθύνονται στα Ωδεία για την απόκτηση πτυχίου ή διπλώματος οργάνου.

Το Βασιλικό διάταγμα του 1957, έχει προσδιορίσει τη δομή, τη λειτουργία και το περιεχόμενο των θεωρητικών και οργανικών σπουδών της Ωδειακής εκπαίδευσης, χωρίς να υπεισέρχεται σε λεπτομερείς περιγραφές περιεχομένου, αλλά ούτε και σε μεθόδους διδασκαλίας και καλλιέργειας δεξιοτήτων. Ως εκ τούτου, διαφαίνεται ότι υπολείπεται από άποψη παιδαγωγικού χαρακτήρα. Αντιθέτως, τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, που έχουν εκπονηθεί από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων για το μάθημα της μουσικής, τόσο στα σχολεία γενικής παιδείας, όσο και στα Μουσικά σχολεία περιγράφουν αναλυτικά τη δομή, το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος.

Ανανέωση του Βασιλικού Διατάγματος του 1957, δεν έχει μέχρι σήμερα συντελεστεί. Αντιθέτως, όπως έχει τεκμηριωθεί από τη σχετική διερεύνηση, τα Αναλυτικά Προγράμματα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης εξελίσσονται, αναπροσαρμόζονται και ανανεώνονται. Παρομοίως συμβαίνει και σε ό,τι αφορά στο περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών, θέμα που θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης και τεκμηρίωσης.

Στο πρόγραμμα σπουδών των Ωδείων, Μουσικών Σχολείων αλλά και Τμημάτων Μουσικών Σπουδών διακρίνονται κοινά ή αλληλοσυμπληρούμενα μαθήματα. Για παράδειγμα, το μάθημα της Αρμονίας, το οποίο προσφέρεται και ως πτυχίο από το ωδείο, είναι απαιτούμενο μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών των Μουσικών Σχολείων, αλλά και για την εισαγωγή σε Τ.Μ.Σ., διότι οι βάσεις του μαθήματος, είναι απαραίτητες για την παρακολούθηση πιο σύνθετων μαθημάτων. Επιπρόσθετα, αναφέρονται τα: Ιστορία της Μουσικής, η Χορωδία, Άσκηση Ακοής (dictee), Σολφέζ, Οργανογνωσία, Αντίστιξη, Φούγκα, Ενορχήστρωση, Μουσική δωματίου, Ειδίκευση Ενόργανης μουσικής (πιάνο, έγχορδα, πνευστά και κρουστά), Κατεύθυνση Βυζαντινής μουσικής, οι Ειδিকেύσεις Μονωδίας, Σύνθεσης, Κρουστών, Διεύθυνσης συνόλων, και ορχήστρας.

Ομοιότητα παρουσιάζει η υφιστάμενη διάκριση μεταξύ υποχρεωτικού μαθήματος και οργάνου επιλογής στη δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, αλλά και ιδιωτική εκπαίδευση. Οι διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο εξαρτώνται από τον φορέα. Για παράδειγμα, το περιεχόμενο των μαθημάτων του πιάνου ως Υποχρεωτικού στο πρόγραμμα σπουδών των

ωδείων περιλαμβάνει βασικές γνώσεις τεχνικής και ρεπερτορίου, όπως και στο αντίστοιχο μάθημα των Μουσικών Σχολείων, ενώ στα Τμήματα Μουσικών Σπουδών μπορεί, επιπλέον, να συμπεριλαμβάνει και δεξιότητες που αφορούν στην *prima vista*, την πιανιστική απόδοση μουσικού κειμένου για σύνολο, βασικές γνώσεις πρακτικής αρμονίας, κ.α.

Γενικά, διαφοροποιούνται η διάρθρωση του είδους του προγράμματος (Υποχρεωτικό, Επιλογής, Ειδικό, Ειδίκευσης κ.α.), περιεχομένου, οι απαιτήσεις, ο τρόπος, οι μέθοδοι διδασκαλίας και οι στόχοι του μαθήματος του οργάνου του πιάνου.

Τόσο τα ωδεία, όσο και τα μουσικά σχολεία προετοιμάζουν μαθητές για την εισαγωγή τους σε Πανεπιστημιακά Τμήματα Μουσικών Σπουδών. Ωστόσο, στις περιπτώσεις σπουδών Ειδίκευσεων οργάνων, παρά το γεγονός ότι τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις παρακολούθησης τους επηρεάζουν την κατεύθυνση σπουδών, συνεπώς και την περαιτέρω επαγγελματική κατοχύρωση των πτυχιούχων, δε διαφαίνεται άμεση συνάφεια του σχεδιασμού των ατομικών προγραμμάτων σπουδών των Μουσικών σχολείων της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως επίσης και των Ωδείων, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται στο επίπεδο εισαγωγής Οργανικών Ειδίκευσεων των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών ή παρακολούθησης προγράμματος πτυχίου ή διπλώματος σε Ωδείο.

Εν κατακλείδι, η διδασκαλία στην ιδιωτική και δημόσια ελληνική μουσική εκπαίδευση, παρουσιάζει μεν διαφορές, κυρίως, παιδαγωγικού χαρακτήρα, αλλά στην ιστορική τους διαδρομή έως σήμερα, φαίνεται ότι συσχετίζονται, διανύουν παράλληλη πορεία, μπορούν να έχουν κοινούς στόχους και να αλληλοσυμπληρώνονται. Παρότι το διάταγμα του 1957, δεν εμπεριέχει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών, έχει προσφέρει την υποδομή για τη λειτουργία της ωδειακής μουσικής εκπαίδευσης, εδώ και 70 χρόνια.

Η μόνη προ-πανεπιστημιακή δημόσια εκπαιδευτική δομή, που συμπεριλαμβάνει τη διδασκαλία μουσικών οργάνων, ακολουθώντας θεσμοθετημένο και σύμφωνο τα διεθνή πρότυπα, πρόγραμμα σπουδών είναι αυτή των Μουσικών Σχολείων (Μπαξεβάνη, 2018).

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ⁵

α/α	Ημερομηνία	Είδος- Μορφή	Συγγραφέας-Επιμελητής	Τίτλος
1	1846	Βιβλίο	Άγνωστος	<i>Ευχαί, δεήσεις και άσματα αδόμενα εις τα δημοτικά σχολεία της Ελλάδος, σ.14</i>
2	1884	Βιβλίο	Μάλτος , Α.	<i>Τερψιχόρη ήτοι Συλλογή χορικών ασμάτων προς χρηση των σχολείων, τ.1^ο σ. 124</i>
3	1911	Βιβλίο	Conrad, P. (Σακελλαρίου, Α.)	<i>Στοιχεία Παιδαγωγικής και βοηθητικών αυτής επιστημών. Μέρος Δεύτερον. Στοιχεία Ηθικής και Γενικής Παιδαγωγικής. Έκδοσις Δευτέρα.</i> Εν Αθήναις(σ.101-104)
4	1913	Άρθρο	Καλομοίρης, Μ.	«Η τέχνη μου και οι πόθοι μου. Η Μουσική στο Σκολεϊό». <i>Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Τόμ.3, σ.205</i>
5	1913	Άρθρο	Δελμούζος, Α.	«Η μουσική ή σωστότερα η Ωδική στα σκολεια μας». <i>Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Τομ. 3, σ.205</i>

⁵ Τα τεκμήρια είναι αντίγραφα από το βιβλίο του Σταύρου Σταύρου, Γιάννης. *Η Διδασκαλία Της Μουσικής Στα Δημοτικά Σχολεία Και Νηπιαγωγεία Της Ελλάδας (1830-2007): Τεκμήρια Ιστορίας. Τεκμήρια-Μελέτες Ιστορίας Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*, Αρ. 30. Αθήνα: Gutenberg, 2009.

6	1932	Βιβλίο	Κλεάνθης- Παπαδημητρίου, Μ.	Παιχνίδια με τραγούδια. Αθήνα, σ.8
7	1933	Άρθρο	Παπαμαύρος, Μ.	«Η μουσική στο σχολείο». Διδακταλικόν Βήμα, αρ.φ. 416
8	χ.χ.	Βιβλίο	Γκρόζας, Α.	Ειδική Διδακτική της δευτέρας δημοτικού. Αθήναι, σ.361
9	1957	(Φ.Ε.Κ. 229/Α'/11-11- 1957)		<i>Περί κυρώσεως του εσωτερικού κανονισμού του Ωδείου Θεσσαλονίκης</i>
10	1990	Π.Δ. 486 (Φ.Ε.Κ. 53/Α'/10-4-1990)		<i>Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος της Αισθητικής Αγωγής(Εικαστικά, Μουσική, Θεατρική Αγωγή) των Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου</i>

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 1

Εὐχαί, δεήσεις καὶ ἄσματα ἀδόμενα εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος
(Ἄγνωστος, 1846)

Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρήσω αἶνον.

Γνωστὸν ὅτι, ὅπου μουσικὴ, ἐκεῖ καὶ πολιτισμὸς, ὅπου πολιτισμὸς ἐκεῖ καὶ μουσικὴ εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν. Καὶ ὅτι τὰ νήπια καὶ παιδία ἄδοντα ἄσματα καὶ ψάλλοντα μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας τῶν αἰνους καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν ἐντυπώνουσιν εἰς τὰς ἀπολάς τῶν ψυχᾶς ζωηρότατα τὸ αἶσθημα τῆς θεοσεβείας, ὀυθμίζουσι τὰ ἦθη των, διορθώνουσι τὴν γλῶσσαν των καὶ καταστήνεται ἡμῶν καὶ ἡλικίας πολῖται. Ταῦτα χρωστοῦσι οἱ ἐπιμαρτυροῦντες, οἱ διδάσκαλοι καὶ ἐκπαιδευταὶ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας.

Τῆς μουσικῆς

*ὦ μουσική! σὺ εὐφραίνεις πάσαν ἀθῶαν καὶ
Φέρεις χαρὰν, σκεδάζεις λύπην πολλῶν δειν*

Ἄτερον προτροπικόν

*Ἄγωμεν, ὦ μουσικοί, ἄσωμεν μελωδικά.
Σπεύσωμεν γυμναστικοὶ μὲ τὸ βῆμα τακτικόν
Ὅτι κ' ἡ φωνητικὴ ἡ ἔνθεος μουσικὴ
εἶναι ἐξασκητικὴ καθὼς κ' ἡ γυμναστικὴ
Ἐμάστη δὲ ἐνδοξομῆς τὰ ἔθνη τὰ πολιτικὰ
τ' αὐτόνομα κ' ἐλεύθερα κ' εἰς τὰ ἥρωικα*

[...]

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 2

Τερψιχόρη, ἤτοι Συλλογὴ χορικῶν ᾠμάτων πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων
(Α. Μάλτος, 1884)

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ ΧΑΙΡΕΙΝ

Ὅποση μὲν καὶ ὅποια εἶνε ἢ ἐκ τοῦ μαθήματος τῆς ὠδικῆς τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ προσγινομένη ἠθικὴ ὠφέλεια πάντες ἤδη καὶ παρ' ἡμῖν οἱ περὶ τὴν παιδευσιν ἀσχολούμενοι ἀνομολογοῦσιν... ἐπιδορᾷ λυσιτελέστερον ἐπὶ τῆς τρυφεραῆς καὶ ἀγνάς τῶν παίδων ψυχᾶς, ἐξευγενίζουσα τὴν καρδίαν καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν διαπλάττουσα, καὶ οὕτω συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς παιδευσιν καὶ ἐξημέρωσιν τῆς κοινωνίας. Πάντες μὲν λοιπὸν ἀνακηρύττουσι τὴν παιδαγωγικὴν τῆς μουσικῆς δύναμιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου πᾶς ἐγκώμιος ταύτης λόγος μάταιος ἀποβαίνει, ἀλλ' ὀλίγοι καὶ μάλιστα οἱ τῆς ὠδικῆς διδάσκαλοι κατανοοῦσιν ὅποσον αὕτη ἐλλιπῶς παρ' ἡμῖν ἔχει...

Ἡ παρ' ἡμῖν δὴλα δὴ ἐπικρατοῦσα ἔλλειψις παιδαγωγικῶν ποιημάτων δυνάμενων νὰ συντελέσωσιν εἰς ἔμπνευσιν γενναίων τε καὶ ὑψηλῶν αἰσθημάτων, ἢ ἔλλειψις ᾠμάτων ἐπιτηδίων εἰς ἑλληνοπρεπετὴ τοῦ ἦθους διάπλασιν, πρὸς δὲ ἢ περὶ τοὺς μουσικοὺς ὄρους ἀτέλεια τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ταῦτα πάντα ἀρκοῦσι, νομίζω, ὅπως καταστῶσι εἰς ἀπορίαν καὶ ἀθυμίαν τὸν τῆς ὠδικῆς ἐπιλαμβανόμενον...

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ θεωρητικοῦ μέρους τῆς προκειμένης συλλογῆς, ὅπερ ὡς «προκαταρκτικὰς γνώσεις» προκατέταξα, εἶχον μὲν ὑπόψη κατάλληλα γερμανικὰ ἐγχειρίδια... Ἐν δὲ τῇ ἐκλογῇ τῶν ποιημάτων καὶ ᾠμάτων δὲν παρέβλεψα μὲν ὅσα τῶν μέχρι τοῦδε δεδημοσιευμένων ἔκρινα ἀρμόδια πρὸς τὸν σκοπὸν μου, πλεῖστα δὲ νέα τούτοις προσέθηκα, ἰδίως γερμανικὰς μελωδίας συναδούσας πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ποιημάτων, πεποithῶς ὅτι τὰ ἐν τοῖς γερμανικοῖς σχολείοις ἀδόμενα ᾠματα εἶνε ἐπιτηδειότατα πρὸς τέρψιν τε καὶ τοῦ ἦθους διάπλασιν...

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 3 (σελ. 1)

Στοιχεία Παιδαγωγικής και βοηθητικῶν αὐτῆς ἐπιστημῶν (P. Conrad, 1911)

Παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς ὠδικῆς

1. Διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ὠδικῆς παράγομεν παρὰ τοῖς μαθηταῖς παραστάσεις ἁσμάτων, ἀναφερομένας εἰς τὸ κείμενον, τὴν μελωδίαν, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν δυναμικὴν αὐτῶν. Διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἀποκτῶσιν οἱ μαθηταὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκφράζωσι τὰ συναισθήματα αὐτῶν κατὰ τρόπον εὐγενῆ, ὅπερ μεγίστην ἔχει σημασίαν.

2. Ἄλλὰ τὸ ᾄσμα δὲν χρησιμεύει μόνον πρὸς ἐκδήλωσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς *διέγερσιν συναισθημάτων*. Χαρὰ, ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ἐνθουσιασμός, θρησκευτικὴ ἔξαρσις εὐκόλως διεγείρονται διὰ καλοῦ τινος ᾄσματος, διὰ δὲ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν τοιούτων συναισθημάτων ἰσχυρῶς ἐπιδρᾷ τὸ ᾄσμα εἰς τὴν βούλησιν.

3. Τέλος ἡ ὠδική, ὅπως καὶ ἡ ἰχνογραφία, διεγείρει τὴν ἐπὶ τῷ καλῷ χαρὰν καὶ προάγει οὕτω τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσιν. Ἐκ πάντων τούτων λίαν εὐνόητον ἀποβαίνει, διατὶ ἡ ὠδικὴ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου περιελήφθη ἐν τῷ προγράμματι τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου ὡς μάθημα ὑποχρεωτικόν.

4. Ἄλλ' ἡ ὠδικὴ δὲν πρέπει νὰ διδάσκηται ὡς μάθημα *μεμονωμένον*, ἐὰν θέλωμεν νὰ κατανοήσῃ ὁ μαθητὴς ὅτι τὸ ᾄσμα εἶναι μέσον πρὸς ἐκδήλωσιν συναισθημάτων. Διὰ τοῦτο ἕκαστον ᾄσμα τότε μόνον πρέπει νὰ διδάσκηται, ὅταν ἐκ τῆς ἄλλης διδασκαλίας ἢ ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν πείρας παρήχθησαν ἤδη ἐν τῇ ψυχῇ τῶν μαθητῶν συναισθήματα ἀνάλογα πρὸς διὰ τοῦ ᾄσματος ἐκφραζόμενα. Ἡ ἱστορικὴ π.χ. διδασκαλία τῆς ἠρωικῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου ἐπλήρωσε τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν θαυμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὰς ἠρωικὰς τῶν πατέρων πρά-

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 3 (σελ. 2)

ξεις, ἢ δὲ ἀφιξεις τοῦ ἔαρος χαρᾶς διὰ πάσας αὐτοῦ τὰς καλλονάς. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει διδάσκωμεν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὠδικῆς τὸ γνωστὸν ᾄσμα, ὅπερ ἐπιγράφεται «ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογίου», ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ περιπτώσει ᾄσμα τι εἰς τὸ ἔαρ ἀναφερόμενον (οἷον τὸ ᾄσμα «ἦλθε πάλιν ἀνοιξίς» κ.α.τ.). Οὕτως οἱ μαθηταὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν μανθάνουσι νὰ χρησιμοποιῶσιν ἐκάστοτε τὰ ᾄσματα πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν συναισθημάτων, καὶ οὕτως ἐκ τῶν ἐν ἑαυτοῖς συμβαινόντων κατανοοῦσι τὴν σημασίαν τοῦ ᾄσματος, ὅπερ καὶ ἔπειτα ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτὸν μεταχειρίζονται σκοπόν.

5. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο μόνον, τὸ περιεχόμενον τῶν ᾄσμάτων νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου παραγόμενα ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν συναισθήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέλος ἐκάστου ᾄσματος πρέπει ἐπιμελῶς νὰ ἐξετάζωμεν, πρὶν ἀποφασίσωμεν νὰ διδάξωμεν αὐτό. Διὰ τοῦ ᾄσματος ἐπιδιώκωμεν καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ νὰ ἀναπτύξωμεν παρὰ τοῖς μαθηταῖς. Διὰ τοῦτο τὰ πρὸς διδασκαλίαν ἐκλεγόμενα ᾄσματα πρέπει καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς τὸ μέλος νὰ ἀνταποκρίνονται τελείως εἰς τὰς καλλιλογικὰς ἀπαιτήσεις).

Οὐχ ἥττον αὐστηρῶς πρέπει νὰ προσέχωμεν καὶ εἰς τοῦτο, τὰ ᾄσματα νὰ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ πρὸς τὰ φωνητικὰ ὄργανα τῶν παιδῶν, διότι ἀλλιῶς ἀτελεῖ τινα τῆς ὠδικῆς διδασκαλίας ἀποτελέσματα θὰ ἔχωμεν, ἅτινα μᾶλλον βλάπτουσι ἢ προάγουσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καλλιλογικοῦ συναισθήματος τῶν παιδῶν, προσέτι δὲ καὶ τῆς φωνῆς αὐτῶν τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλως δύνανται νὰ παραβλάπτωσι. Διὰ ταῦτα τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν πρέπει νὰ διδάσκη ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀριστουργήματα μουσικά. Τὰ ᾄσματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον ἀπλὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ ἢ καὶ ἄλλα δημώδη ᾄσματα.

[...]

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 1)

Ἡ μουσική στό σχολεῖό (Μ. Καλομοίρης, 1913)

...στά δικά μας σχολεῖα ἡ μουσική ἢ δὲ διδάσκεται καθόλου ἢ ἂν διδάσκεται, αὐτὸ γίνεται συχνὰ μόνο καὶ μόνο μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μάθουνε τὰ παιδιὰ ἓνα δυὸ ψευδοτραγουδάκια γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦνε σὲ καμιά μαθητικὴ «ἐπίδειξη». Ἐπειτα ὅσοι διδάσκουνε τὸ μάθημα αὐτὸ στά σχολεῖα μας ἢ δὲν ἔχουνε σοβαρὴ μουσικὴ μόρφωση ἢ κι ἂν ἔχουνε τοὺς λείπει ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωση στὸ ἔργο· τὸ θεωροῦνε σὰ νὰ τοὺς κατεβάζη τὴ μουσικὴ ἀξία καὶ δεινότητα. Ὑπάρχουν, τὸ ξέρω, καὶ ἐξαιρέσεις, μὰ εἶναι λιγοστὲς καὶ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴ ρουτίνα τῶν «σχολικῶν ἐπιδείξεων» ποὺ φέρνουνε ἀποτελέσματα ὄχι πολὺ διαφορετικά. Μᾶς λείπουνε ἀκόμη καὶ οἱ εἰδικοί μουσικοδασκάλοι. Οἱ μουσικοδιδάσκαλοι ἐκεῖνοι ποὺ μαζὶ μὲ τὴν ἀπαιτούμενη μουσικὴ μόρφωση θὰ ἔχουνε καὶ τὴ θέληση καὶ τὸν ἐνθουσιασμό νὰ μεταδώσουνε στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν μας τὴν ἀγάπη στὴ μουσικὴ γενικὰ, καὶ ἰδιαίτερα στὸ τραγούδι, ποὺ θὰ τὰ μάθουνε νὰ δροσίζουνε τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τους στὶς ἀγνότερες μουσικὲς πηγές, στὶς ἐθνικὲς καὶ στὶς ξένες.

*

Κατὰ τὴ γνώμη μου ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς στά σχολεῖα μας πρέπει νὰ εἶναι διπλός. Ὁ πρῶτος βέβαια θὰ εἶναι ὁ παιδαγωγικὸς καὶ ἠθοπλα-

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 2)

στικὸς σκοπὸς ποὺ ἔχει ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς καὶ στὰ ξένα σχολεῖα· ὁ δευτέρως ὅμως πρέπει νὰ εἶναι πῶς νὰ διατηρήσωμε καὶ νὰ καλλιεργήσωμε τὸ ἐθνικὸ μουσικὸ αἶσθημα στὰ παιδιὰ μας. Σήμερα ὄχι μόνο τὸ παραμελοῦμε αὐτό, μὰ κι ἀφήνομε χωρὶς καμὴν ἀντίδραση νὰ διαδίδωνται στὸ πολὺ κοινό, στὶς πολιτεῖες τοῦλάχιστο, λογῶν λογῶν εὐκολοτραγούδια ξένα τραγούδια ἀπὸ ἐπιθεωρήσεις καὶ ὀπερέτες, ποὺ τοῦ χαλοῦνε σιγὰ σιγὰ τὸ ἀγνὸ τοῦ ἐθνικὸ μουσικὸ αἶσθημα.

Ὅπως γίνεται σήμερα ἡ μουσικὴ ἀγωγή στὰ σχολεῖα μας μοῦ φαίνεται πῶς οὔτε τὸν πρῶτο καθαρὰ παιδαγωγικὸ σκοπὸ κατορθώνει οὔτε τὸ δεύτερο, τὸν ἐθνικὸ· χρειάζεται μιὰ ριζικὴ ἀναμόρφωση σὲ βάσεις πιὸ ἐπιστημονικῆς, μὰ καὶ πρὸ πάντων πιὸ ἐθνικῆς· νὰ προσέξωμε τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς στὴν Εὐρώπη,¹ νὰ μελετήσωμε καὶ τὰ δικά μας μουσικὰ ζητήματα καὶ τίς ἰδιαιτέρως μουσικῆς καὶ παιδαγωγικῆς συνθῆκες μας καὶ νὰ σχηματίσωμε ἓνα δικό μας μουσικοπαιδαγωγικὸ σύστημα μ' ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ βάση.

Κάθε τέτοια ἀναδιοργανωτικὴ ἐργασία πρέπει ν' ἀρχίξῃ μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴ διδασκαλία τῆς ὠδικῆς στὰ σχολεῖα μας ἀπὸ τὸ νηπιαγωγεῖο ὡς τὸ γυμνάσιο (συμπεριλαμβανόμενο), μὲ ἀρκετὲς ὥρες τὴν ἑβδομάδα γιὰ κάθε τάξη (τοῦλάχιστο δύο). Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴ διδασκαλία δὲ θὰ κατορθώσωμε μεγάλα πράγματα ὅσο δὲ μορφώσωμε κατάλληλο προσωπικὸ καὶ ὕλη διδασκαλίας.

Αὐτὰ τὰ δύο εἶναι τὰ σπουδαιότερα μέσα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ μας· ὁ δάσκαλος εἶναι ὁ στρατιώτης, τὸ ὄπλο ἡ ὕλη μᾶς χρειάζονται καὶ καλοὶ στρατιῶτες καὶ καλὰ ὄπλα.

*

Κατὰ τὴ γνώμη μου μποροῦνε νὰ χρησιμοποιηθοῦνε στὴ διδασκαλία τῆς ὠδικῆς καὶ δάσκαλοι (ἰδιαιτέρως δημοδιδάσκαλοι) καὶ μουσικοὶ ἐπαγγελματικοί· γιὰ νὰ εἴμαστε ὅμως βέβαιοι πῶς τόσο οἱ δημοδιδάσκαλοι ὅσο καὶ οἱ μουσικοὶ κατέχουνε τίς γνώσεις ποὺ χρειάζονται στὸ σκοπὸ μας καλὰ, νομίζω πῶς θάπρεπε, γιὰ νὰ πάρῃ κανεὶς τὸ δικαίωμα τῆς διδασκαλίας, νὰ περνᾷ ἀπὸ μιὰ μόνιμη ἐπιτροπὴ διορισμένη ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἀφοῦ ἐξέταζε πρῶτα τὴ γενικὴ παιδαγωγικὴ μόρφωση τοῦ ἐξεταζόμενου θὰ ζητοῦσε γιὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴ μουσικὴ του ἰκανότητα τ' ἀκόλουθα:

1) νὰ κατέχῃ τέλεια τὴ θεωρίαν τῆς μουσικῆς (ρυθμικῆς διαιρέσεις, διαστήματα, κλίμακες) καθὼς καὶ στοιχεῖα ἀρμονίας (τρίφωνες συγχορδίες, συγχορδίες τῆς δεσπόζουσας μὲ 7η, ἀπλῆ ἑναρμόνιση δοσμένης εὐκόλης μελωδίας κτλ.).

2) σολφαῖσμός (solfège)²

1. Νὰ τὸν μελετήσωμε, νὰ ὠφεληθοῦμε ἀπὸ αὐτόν, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τὸν ἀντιγράψωμε στὰ τυφλά· δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸν πιθηκιόμο, καὶ μάλιστα σὲ ζητήματα τέχνης. Καὶ τὸ τελειότερο ξένο σύστημα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βλάψῃ ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ, ὅταν μεταφραστεῖται ἔτσι ἄφυχα καὶ ἀμελέτητα.

2. Ὁ σολφαῖσμός, δηλαδὴ τὸ τραγουδιστὸ διάβασμα μᾶς μελωδίας χωρὶς τὴ βοήθεια ἀπὸ κανένα ὄργανο, εἶναι ἀναγκαῖοτατος στὸ δάσκαλο, καὶ ἔξὸν ποὺ τὸν βοηθεῖ πολὺ στὴ διδασκαλία δείχνει καὶ κατὰ πόσο ὁ δάσκαλος ἔχει καλὸ αὐτί.

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 3)

3) καλή και καθαρή μουσική γραφή

4) να κατέχει αρκετά καλά ένα μουσικό όργανο κατάλληλο για συνοδεία τραγουδιών³

5) να διδάξει πρακτικά μπροστά στην επιτροπή ένα τραγούδι της έκλογής του κι ένα άλλο άγνωστό του, που θα του δρίξει ή επιτροπή.

Μόνο με τέτοιες εξετάσεις, αυστηρές και δίκαιες, θ' αποφύγουμε το άτοπο να διδάσκη τη μουσική στα σχολεία μας ο πρώτος τυχόν δημοδιδάσκαλος που έμαθε το μουσικό πεντάγραμμο ή ο πρώτος τυχόν πιανίστας, κοντραμπασίστας ή και στρατιωτικός σαλπιστής, καλοί και άξιοι στον κλάδο τους μ'α χωρίς καμιάν ειδικότητα για τη σχολική μουσική.

*

Αν ύστεροῦμε πολύ στο προσωπικό διδασκαλίας, στην ὕλη διδασκαλίας βρισκόμαστε ἀκόμη πιό πίσω· μπορούμε νά πούμε πὼς σχεδὸν ὁλότελα δὲν ἔχομε. Ὑπάρχουνε κάτι συλλογές με μεταφρασμένα, γερμανικά τὰ περισσότερα, τραγούδια, μὰ οὔτε ἡ ἐκλογή τους οὔτε ἡ μετάφραση ἀνταποκρίνεται στὸ φυσικὸ παιδαγωγικὸ σκοπὸ μας.⁴ Μᾶς χρειάζεται δημιουργία ὑλικοῦ διδασκαλίας συστηματικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ με βάση τὸν ἐθνικὸ μας μουσικὸ χαρακτήρα.

3. Κατὰ τὴ γνώμη μου αὐτὴ τὸ ὄργανο πρέπει νὰ εἶναι τὸ πιάνο ἢ τὸ ἀρμόνιο. Ὑπάρχουνε ἀρκετὸ, θαρρῶ, πὺν προτιμοῦνε γιὰ ὄργανο συνοδείας τῶν σχολικῶν τραγουδιῶν τὸ βιολί· καὶ στὸ περσινὸ Ὑπόμνημα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, δρίζεται πὼς οἱ μαθητρίες στὸ Διδασκαλεῖο «μαθαίνουν ὑποχρεωτικὰ ἓνα ὄργανο, προπάντων βιολί» [Δελτίο 2 (1912) σ. 262]. Μὰ τὸ βιολί εἶναι ἀδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ νὰ συνοδέψῃ τραγούδια καὶ μάλιστα σχολικά: 1) γιὰτὶ καθὼς εἶναι ὄργανο κυρίως μονόφωνο δύσκολα μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἀρμονικὴν βάση πὺν τὸ σημερινὸ μας μουσικὸ αἶσθημα γυρεῖ, ἄς εἶναι κι ἀπὸ τὸ πιό ἀπλό παιδικὸ τραγούδι. 2) ἐξ αἰτίας τῆς δυσκολίας τοῦ συντονισμοῦ (intonation). Στὰ χέρια μέτριων ἐκτελεστῶν, ὅπως θὰ εἶναι βέβαια οἱ περισσότεροι μουσικοδιδάσκαλοι, τὸ βιολί, μετὰ τὰ *φάλλισα* καὶ τοὺς παρατονισμοὺς πὺν θὰ δίνῃ, θὰ καταστρέφῃ μᾶλλον τὴν ἀκοὴ τῶν μαθητῶν παρὰ πὺν ὅα τὴ διορθῶνῃ. Ὅσο γιὰ τὴν ἰδέα νὰ εἰσαχθῆ τὸ μαντολίνο καθὼς ἄκουσα κάτι τέτοιο, γιὰ τὸ Ἀρσάκειο νομίζω, τὴ θεωρῶ ἀπλοῦστατα ἀστεία. Τὸ πιάνο εἶναι τὸ «κατ' ἐξοχὴν» ἀρμονικὸ ὄργανο, τὸ καταλληλότερο γιὰ κάθε εἶδος συνοδείας. Ἐχει γιὰ προτέρημα, τὸ σπουδαιότερο γιὰ τὸ σκοπὸ μας, τὸν καθαρὸ τόνο, ἀφοῦ δὲν τὸ παράγει ὁ ἐχτελεστής, ὅπως στὸ βιολί· ἀκόμη κι ἓνας μέτριος ἐχτελεστής φτάνει νάχη μόνον γερὸ ρυθμικὸ αἶσθημα, μπορεῖ λαμπρὰ νὰ συνοδέψῃ ἓνα παιδικὸ τραγούδι. Τὸ μόνον κακὸ τοῦ πιάνου γιὰ τὸ σκοπὸ μας αὐτὸν εἶναι πὼς εἶναι ἀκριβό. Ὅσα σχολεία θὰ δυσκολευόντανε γιὰ οἰκονομικοὺς λόγους νὰ προμηθευτοῦνε πιάνο θὰ μπορούσανε στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ἀντικαταστήσουνε μετὰ μικρὸ ἀρμόνιο (ζήτημα ἀπὸ 70-300 δρ.).

4. Μία συλλογὴ πὺν τώρα τελευταία βγήκε (Γ. Χωραφᾶ, Ἀθήνα 1912, σ. 64, σχ. 8ο) παρουσιάζει κάποιαν ἀπόπειρα γιὰ παιδαγωγικότερη ἐργασία μετὰ τὸ νὰ παίρνῃ καὶ δημοτικὰ τραγούδια καθὼς κι ἄλλα πρωτότυπα ἑλληνικά· δυστυχῶς καὶ ἡ συλλογὴ αὐτὴ δὲν εἶναι ἀκόμη ἐκείνη πὺν μᾶς χρειάζεται. Μέσα σὲ καλὰ παιδικὰ τραγούδια βρίσκεις κι ἄλλα πολὺ μέτρια καθὼς καὶ καθάρια μονωδικὰ (ἄλλο μονωδικὸ *solistique*, κι ἄλλο μονόφωνο χορικό), ἀκατάλληλα γιὰ παιδικὰ, πὺν πρέπει νὰ εἶναι χορωδικὰ. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ λείπει ἡ συνοδεία, πρῶτα πολὺ ἄπραχτο γιὰ τὸ σκοπὸ μας... Ἐχὺν μπροστά μου καὶ τίς συλλογές Μάλτου, Δέλλιου καὶ Πρῶϊου (Φήμος καὶ Δαμασκηνός)· ἡ τελευταία εἶναι συλλογὴ ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια κι ἐκκλησιαστικὰ ᾠσματα· καὶ θὰ μᾶς χρησίμευε πολὺ ἂν ἡ μεταγραφή ἦτανε πιό πιστὴ καὶ ἡ ἑναρμόνιση πιό ἐπιστημονικῆ. Ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Μάλ-

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 4)

Το ύλικό πού θάπρεπε νά δημιουργήσωμε τό διαχωρῶ σέ τρεῖς κατηγορίες: 1) πρωτότυπα παιδικά τραγούδια ἀπό Ἑλληνες συνθέτες 2) δημοτικά τραγούδια κατάλληλα γιά παιδιά καί 3) ξένα παιδικά τραγούδια μεταφρασμένα ἑλληνικά καί κατάλληλα γιά ἑλληνόπουλα.

Τήν πρωτότυπη δημιουργική ἑλληνική ἐργασία θεωρῶ σπουδαιότατη γιά τή φυσική διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν μας· τό παιδικό πού ζητοῦμε ἀπό ἕνα παιδικό τραγούδι σέ λιγοστά δημοτικά μας τραγούδια θά τό ἀπαντήσωμε, καί τό ἑλληνικό πού ζητοῦμε ἀπό ἕνα ἑλληνικό παιδικό τραγούδι βέβαια δέ θά τό βροῦμε σ' ἕνα ξένο παιδικό τραγούδι, ὅσο ἀριστοτεχνικό κι ἂν εἶναι. Γιαυτό νομίζω πῶς ἡ πρώτη μας δουλειά, ἂν θέλωμε ν' ἀποκτήσωμε τό μουσικοπαιδαγωγικό μας ὕλικό, πρέπει νά εἶναι τό πῶς θά ἐνθαρρύνωμε τή δημιουργία ἑλληνικῶν παιδικῶν τραγουδιῶν ἀπό τά παιδικώτερα καί ἀπλούστερα ὡς τά συνθετώτερα γιά μαθητές καί μαθήτριες ἀπό τό νηπιαγωγεῖο ὡς τό γυμνάσιο καί τό ἀρσάκειο...

*

Κοντά σ' ἄλλα θά χρειαζόντανε καί μιᾶ ριζική μεταβολή στόν τρόπο πού διδάσκεται ἡ ὠδική στά σχολεῖά μας· πρέπει νά γίνεται μέ τρόπο πού τό παιδί νά θεωρῆ αὐτό τό μάθημα τήν πιό εὐχάριστή του διασκέδαση καί ψυχαγωγία, νά διδάσκεται τίς ἀπαραίτητες θεωρητικές γνώσεις ἄκοπα καί χωρίς καμιᾶ περιττή σχολαστικότητα· πρέπει νά θυμᾶται ὁ δάσκαλος πάντα πῶς ὁ σκοπός τῆς μουσικῆς στά σχολεῖά μας εἶναι καθαυτό πραχτικός γιάυτό καί ἡ διδασκαλία του πρέπει νά βασίζεται πάντα στήν πράξη. Στό νηπιαγωγεῖο καθῶς καί στίς πρώτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ ἐννοεῖται δέν χρειάζεται καμιᾶ θεωρητική ἐξήγηση· ἀρκεῖ ἡ πράξη καί τό αὐτί τοῦ μικροῦ μαθητῆ· παραπάνω βέβαια πρέπει νά μάθῃ ὁ μαθητής νά διαβάξῃ χωρίς λάθος στό κλειδί τοῦ σόλ· ἀργότερα σολφαῖσμός. Στό ἑλληνικό σχολεῖο νά ἐξακολουθήσῃ γερά ὁ σολφαῖσμός καί στοιχεῖα θεωρίας (κλίμακες καί διαστήματα). Στό γυμνάσιο περιττό νά ἐξακολουθήσῃ ἡ θεωρία, ἀφοῦ στό ἑλληνικό σχολεῖο πρέπει νά ἔχῃ μάθει ὁ μαθητής ὅσα τοῦ χρειάζονται καλύτερα νά τελειοποιῆται στό σολφαῖσμό καί τή χορωδία γενικά, παρᾶ νά χάνῃ τόν καιρό του σέ περιττές πιὰ γι' αὐτόν θεωρητικές γνώσεις· στό γυμνάσιο θά μπορούσε νά διδασχοῦνε καί τραγούδια τρίφωνα ἢ τετράφωνα ἀσυνόδευτα (a capella).

Τό μάθημα τῆς ὠδικῆς δέν πρέπει ποτέ νά γίνεται μέ σκοπό τή δημόσια ἐπίδει-

του (Μελομένη, ἦτοι συλλογή ἐκλεκτῶν παιδικῶν ᾠμάτων, Τεῦχ. 1, Ὀδησός 1887, σ. 28) μάς δίνει τά πιό ἀπαρχαιωμένα ξένα παιδικά τραγούδια σέ μιᾶ φειχτή μετάφραση τά περισσότερα, μ' ἕνα σωρό λάθη στήν ἀπαγγελία καί μιᾶν ἀνυπόφορη καθαρεύουσα· ἔχει μᾶλλον ἀρχαιολογική ἀξία σήμερα. Ἡ συλλογή τοῦ κ. Δέλλιου (Συλλογή ἐκλεκτῶν χορωδιῶν διά τās ἀνωτέρας τάξεις τῶν παρθενωγαγείων, Ἀθήναι 1911, σ. 28), ἔχει τό προτέρημα πῶς εἶναι προσεχτικώτερη μετάφραση στή δημοτική· καί δῶ ὅμως βρίσκει κανεῖς κάμποσα λάθη μουσικῆς ἀπαγγελίας. Ἡ συλλογή -δέν ἔχει κι αὐτή παρᾶ μόνο ξένα τραγούδια- εἶναι ἀρχεῖα μεγάλη σέ ὄγκο, δυστυχῶς ὅμως τά καλά καί χρήσιμα γιά τό σκοπό μας τραγούδια εἶναι λιγοστά, ἰδίως τά εὐκολώτερα (εἶναι πολλά τά τρίφωνα, κι αὐτά καταλληλότερα γιά μεγάλες γυναικεῖες χορωδίες).

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 4 (σελ. 5)

ξη· είναι πολύ βλαβερό να δίνονται τραγούδια δυσανάλογα για τη μουσική δύναμη τῶν παιδιῶν καὶ νὰ κοπανιῶνται ὀλάκεροι μῆνες μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάνουνε φιγούρα δάσκαλος καὶ σχολειό· τὰ παιδιὰ μποροῦνε, καὶ πρέπει, νὰ τραγουδᾶνε δημόσια· πάντα ὅμως τραγούδια ἀνάλογα στὴ μουσική τους δύναμη καὶ χωρὶς νὰ τοὺς παίρῃ αὐτὸ ὑπερβολικὸ κόπο καὶ καιρό.

Ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἰρωνεύεται ἢ νὰ μαλῶνῃ παιδιὰ ποὺ φαλτσάρουν ὄχι ἀπὸ ἀπροσεξία παρὰ ἐπειδὴ δὲν ἔχουνε καλὸ αὐτί⁵ δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀφήνῃ νὰ τοῦ ξεφεύγουν τὰ φάλτσα αὐτά· ἀλίμονο στὸ δάσκαλο ποὺ τὰ παιδιὰ θὰ νομίσουν πὼς δὲν ἀκούει· ἔχασε ὅλη τὴν ἐπιβολή του καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν παιδιῶν στὴ μουσική του ἱκανότητα...

Τοῦ Σταυροῦ 1913

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 5 (σελ. 1)

Η Μουσική ή σωστότερα ή Ώδική στα σχολεία μας (Α. Δελμούζος, 1913)

Α. Ο σκοπός της μουσικής στα σχολεία... Μουσική, οργανική και φωνητική μαζί, είναι αδύνατο να διδαχθῆ σε σχολείο· γιατί ἡ πρώτη διδάσκεται μόνο ἀτομικά καὶ ὄχι ὁμαδικά· ἔτσι μένει ἡ διδασκαλία τῆς ὠδικῆς, δηλαδή τοῦ τραγουδιοῦ. Σκοπός της νὰ μορφώσῃ τὸ αὐτί καὶ τὴ φωνὴ τῶν παιδιῶν, καὶ νὰ συντελέσῃ στὴ μόρφωση τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος, τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, τοῦ χαρακτήρα.

Β. Μέσα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ. Γιὰ νὰ πετύχῃ στὸ σκοπὸ του τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς χρειάζονται:

α) Ὁ δάσκαλος νὰ ἔχῃ γενικὴ μουσικὴ μόρφωση, καὶ εἰδικὰ νὰ μπορῆ νὰ τραγουδῆ ὁ ἴδιος καὶ νὰ συνοδεύῃ τὸ τραγούδι του μ' ἓνα ὄργανο (πιάνο, ἀρμόνιο ἢ βιολί)· ἀκόμη νὰ ξέρῃ νὰ γράφῃ καὶ νὰ διαβάζῃ μουσικῆ.

β) Τὸ τραγούδι ποὺ θὰ διδαχθῆ νὰ εἶναι ὠραῖο καὶ ὡς ποίημα καὶ ὡς σκοπός, καὶ ν' ἀνταποκρίνεται στὴν πνευματικὴ καὶ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ παιδιοῦ, καθὼς καὶ στὴν ἰκανότητα τῶν φωνητικῶν του ὀργάνων. Τὸ μικρὸ παιδί θέλει λόγια, ρυθμὸ καὶ σκοπὸ ἀπλά, εὐκόλα, γεμάτα κίνηση καὶ ζωὴ· ὅσο μεγαλώνει μπορεῖ νὰ αἰσθανθῆ καὶ νὰ τραγουδήσῃ συνθετώτερα τραγούδια· τὸν ἔφηβο συγανεῖ ὁ ζωνηρὸς ρυθμὸς τὸ ἴδιο μὲ τὸν ἀργὸ καὶ μελαγχολικὸ. Λόγια, σκοπὸς καὶ ρυθμὸς γιὰ νὰ ἔχουν ἐπίδραση πρέπει νὰ συγκινήσουν, καὶ γιὰ νὰ συγκινήσουν τὴν ψυχὴ, πρέπει νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ, νὰ εἶναι δηλαδή ἀληθινὰ καὶ αὐθόρμητα. Μὲ ὅλο τὸν κοσμοπολιτισμὸ τῆς ἡ μουσικὴ ἔχει πάντα ἔθνικὸ χαρακτήρα, καὶ ὁ Ρῶσος αἰσθάνεται βαθύτερα τὴ ρωσικὴ μουσικὴ ὁ Γάλλος τὴ γαλλικὴ κλπ.

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 5 (σελ. 2)

Γιαυτό και μεις θα αισθανθοῦμε βαθύτερα και θα συγκινηθοῦμε πιό πολύ με τή δική μας μουσική, με τή μουσική που βγαίνει ἀπό τήν ἐθνική ψυχή.

Γ. Ἡ κατάσταση τῶν σχολείων μας σχετικά με τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς.

α) Διδάσκεται μόνο στὰ δημοτικά σχολεῖα και μάλιστα ἀπὸ δασκάλους αὐτοδίδακτους· τὸ τραγούδι σπανιώτατα συνοδεύεται ἀπὸ ὄργανο, και ἡ διδασκαλία του γίνεται πραχτικά και μηχανικά χωρὶς ἀνάγνωση και γραφή.

β) Τὰ τραγούδια που δίνονται στὰ παιδιὰ δὲν ἀνταποκρίνονται στοὺς ὅρους που εἶπαμε· δηλαδή και ὡς ποιήματα εἶναι ἀντιποιητικά και πρόστυχα ἢ ἀνόητα, και ὡς σκοπὸς ἄσχημα και ἀκατάλληλα. Λίγες ἐξαιρέσεις γίνονται ἐδῶ και κει με δημοτικά τραγούδια που διδάσκονται σὲ λίγα σχολεῖα μὰ και σ' αὐτὰ δὲ γίνεται καμιά ἐπιλογή και συχνὰ συμβαίνει νὰ διδάσκουν δάσκαλοι στὰ παιδιὰ δημοτικά τραγούδια που οὔτε τὸ περιεχόμενό τους μποροῦν νὰ καταλάβουν, οὔτε τὸ ρυθμὸ και τὸ σκοπὸ τους νὰ αισθανθοῦν και νὰ τραγουδήσουν. (Ἐδῶ πρέπει νὰ γίνη ἀρκετὴ ἐργασία· νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες ἀπὸ διάφορα σχολεῖα τί τραγούδια διδάσκουν, ἂν τὰ τραγούδια αὐτὰ ταιριάζουν με τήν ἡλικία τῶν παιδιῶν κλπ.).

Δ. Τί πρέπει νὰ γίνη.

α) Νὰ γενικευτῆ τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς σὲ κάθε εἶδος σχολεῖο ὄχι ἐπαγγελματικό. Στὰ δημοτικά νὰ προχωροῦν στὰ παιδιὰ τόσο, ὥστε νὰ διαβάζουν ἀπλᾶ τραγούδια γραμμμένα στο χαρτί με τή σημαντική τους· τὸ ἴδιο και στ' ἀστικά σχολεῖα και στὰ γυμνάσια. Στὶς 2-3 τελευταῖες γυμνασιακές τάξεις νὰ ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς ὅσοι μαθηταὶ δὲν μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν· και ὅσοι πάλι θέλουν νὰ σπουδάσουν κι ὀργανική μουσική νὰ τοὺς δίνονται τὰ μέσα για τὸ σκοπὸ τους... Μουσικές συναυλίες ἀπὸ μαθητὰς με ταλέντο σὲ ιδιαίτερες ὥρες για ὅλους τοὺς μαθητὰς κάθε σχολεῖου εἶναι πολὺ συντελεστικές για νὰ μορφώσουν τὸ μουσικὸ συναίσθημα· τὸ ἴδιο συναυλίες με φτηνὴ εἴσοδο ἀπὸ εἰδικὰ σωματεῖα προωρισμένες για τὰ παιδιὰ.

β) Οἱ ὥρες για τήν ὠδικὴ νὰ γίνουν 3 κάθε βδομάδα στὰ δημοτικά σχολεῖα και δυὸ στὰ ἀστικά σχολεῖα και τὰ γυμνάσια.

γ) Νὰ τονιστῆ ὅπως πρέπει τὸ μάθημα τῆς ὠδικῆς στο διδασκαλεῖο τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως και νὰ γίνη ὑποχρεωτικό και ἓνα ὄργανο. Οἱ καλύτεροι και οἱ πιό προικισμένοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δασκάλους θα μποροῦν τότε νὰ διδάσκουν ὠδικὴ και στ' ἀστικά σχολεῖα και στὰ γυμνάσια, ἐκτὸς ἂν δοθῆ τὸ μάθημα αὐτὸ στ' ἀνώτερα σχολεῖα σὲ εἰδικούς· οἱ εἰδικοί πρέπει πάντως νὰ προετοιμάζονται και για τή σωστὴ μέθοδο τῆς διδασκαλίας, ν' ἀποχτοῦν δηλαδή σχετικὴ παιδαγωγικὴ μόρφωση κι ἰκανότητα.

δ) Πῶς θα δοθοῦν ὠραῖα τραγούδια στὰ παιδιὰ και ποῦ θα βρεθοῦν τέτοια τραγούδια εἶναι δουλειὰ τῶν εἰδικῶν. Ὁ κ. Καλομοίρης που ἔχει γράψει σχετικά, μπορεῖ καυτηριάζοντας τὰ σημερινὰ τραγούδια νὰ δώση και νὰ ὑποδείξη ἀλλὰ εἴτε δημοτικά εἴτε ἀτομικά ἐμπνευσμένα.

Ἐυλόκαστρο 28/7/1913

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 1)

Παιχνίδια με τραγούδια (Μ. Κλεάνθης-Παπαδημητρίου, 1932)

Οί σύγχρονες παιδαγωγικές απαιτήσεις

Γ) *Τὸ τραγούδι τοῦ παιδιοῦ ὡς μορφωτικὸ στοιχεῖο*

...Ἡ μουσικὴ στὸ παιδί εἶναι μιὰ ἐνέργεια, μιὰ δράση, ἓνα ὄπλο, μιὰ ἔκφραση...

Ὁ πολιτισμὸς μὲ τὴν ἐξέλιξή του σταμάτησε αὐτὴ τὴ φυσικὴ μουσικὴν ἔκφραση στὸν ἄνθρωπο. Ἡ διδασκαλία στὰ σχολεῖα ἀποτελείωσε τὸ κακό. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ καταστρέφει τὴ ροὴ τῆς μουσικότητος, γιατί μεταχειρίζεται τὴν ἀναλυτικὴ μέθοδο, ποὺ κάμνει ἀνατομία πάνω στὴ μουσικὴ φράση, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι κάτι τὸ ἐνιαῖο, ποὺ τὸ δίνει κάθε στιγμὴ ἢ ὁλότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ μουσικὴ διδασκαλία στὰ σχολεῖα κατάντησε τὴ σχολικὴ μουσικὴ σὰν μιὰ προετοιμασία γιὰ γιορτές, ἐπιδείξεις καὶ συναναστροφές. Ἀλλὰ κάθε

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 2)

όμαδική σχολική επίδειξη σέρνει μαζί της τόσες άνησυχίες, ζηλοτυπίες και δυστυχία, που καταστρέφει κάθε βαθύτερη επίδραση απ' το τραγούδι πάνω στην ψυχή των παιδιών μας.

Γι' αυτό θέλουν σήμερα να ξαναγίνει το τραγούδι μέσο έκφρασης για το παιδί για όλο το πλάτος τής ζωής του. Να ξαναγίνει φυσικό και ύποσυνείδητο. Ή ανάγκη του παιδιού για μουσική έκφραση να ξεκαθαριστεί απ' όλα τα επιχώματα που την πλακόνουν, και να ξεσκλαβωθεί το μουσικό του αίσθημα. Και για το σχολείο ιδιαίτερα να γίνει ή μουσική οργανικό μέλος τής δουλειάς του σχολείου, όχι σαν ένα ιδιαίτερο μάθημα, αλλά συνυφασμένο με όλα τα μαθήματα. Να ξανασυνοδέσει την ενέργεια του παιδιού. Να δώσει στο παιδί άφθονες ευκαιρίες, για να διαπιστώσει πως έχει μουσική μέσα του. Πως είναι άξιο, σά θέλει να ξεωτεριρευτεί μουσικά στην κάθε στιγμή, απαραίλλακτα όπως έχει την ικανότητα και να μιλεί. Να ξαναγίνει τέλος το παιδί ικανό όχι μόνο ν' αφομοιώσει τή μουσική που του δίνουμε, αλλά και να δημιουργήσει μόνο του τή δική του μουσική. Ή φύση λοιπόν του κάθε τραγουδιού να καθοριστεί από τή μορφή τής μουσικής ανάγκης του παιδιού...

Κανένα τραγούδι δεν συγκινεί τόσο πολύ το παιδί όσο το τραγούδι που συνοδεύει ένα παιχνίδι, γιατί του έρχεται τόσο φυσικό όσο και το ίδιο του το παιχνίδι, όσο και ο άερας που αναπνέει. Ο φυσικός ρυθμός του παιδιού βρίσκεται σε αντίστοιχία με το ρυθμό του τραγουδιού του. Αυτό μάλιστα το ρυθμικό στοιχείο του τραγουδιού είναι εκείνο που κάμνει μερικά παιχνίδια τόσο ευχάριστα, που τα κάμνει καθαυτό παιχνίδια... Κι' αν ένα τραγούδι δεν μπορεί να συγκινήσει το παιδί, τότε για ποιόν σκοπό το δίνουμε; Ή μουσική απαιτεί περισσότερο απ' όλα ψυχή, κίνηση, χαρά. Να γιατί συνδύασα τα παιχνίδια του βιβλίου αυτού με τραγούδια. Δεν μ' ενδιαφέρει τόσο πολύ πόσο ωραία από τεχνικήν άποψη θα τραγουδηθεί ένα τραγούδι και θα παχτεί ένα παιχνίδι, όσο για το ποιά επίδραση έχουν αυτά τα δυο πάνω στο παιδί, στη διάθεσή του, στις συνήθειές του, στο χαρακτήρα του...

*Γενικές υπόδειξεις σχετικά με το τραγούδι που συνοδεύει τα παιχνίδια**

...ή μουσική για το παιδί πρέπει ν' είναι μέσο για να εκφράζεται, και σαν τέτοιο πρέπει να το αναπτύξουμε μέσα στο παιδί. Το παιδί να το βοηθήσουμε να γίνει ένωρίς ικανό όχι μόνο ν' αφομοιώνει ψυχικά τις μελωδίες που άκούει, αλλά σιγά-σιγά ν' αρχίσει και μόνο του να εκφράζεται μελωδικά. Ή τεχνική τής μουσικής ποτέ δεν μπορεί να είναι σκοπός ή ίδια. Θα μείνει πάντα μέσο μουσικής έκφρα-

* ...Σ' έμας υπάρχουν σχολεία, που το τραγούδι διδάσκεται ακόμα μόνο για τ' όνομα. Σε άλλα δεν διδάσκεται καθόλου και οι δάσκαλοι δικαιολογούνται πως δεν έχουν φωνή ή δεν έχουν σωστή φωνή. Ή αλήθεια είναι πως τούς λείπει όχι ή φωνή, αλλά ή άσκηση. Υπάρχουν όμως σχολεία, που το τραγούδι γίνεται μεθοδικό και έμψυχο και μάλιστα όταν ο ίδιος ο δάσκαλος είναι ζωντανός και περισσότερο ή λιγότερο καλλιτέχνης. Αυτοί οι δάσκαλοι θ' είναι σε μ'ας οι πρωτοπόροι για τή νέα μουσική διδασκαλία.

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 6 (σελ. 3)

σης, και αν ακόμα έχουμε να κάμουμε με μεγαλύτερα παιδιά, γιατί η μουσική δεξιότητα όχι μόνο δεν κάμνει κανένα μουσικό, αλλά τούναντίο μπορεί να καταστρέψει ένα καλλιτέχνη από φύση. Γι' αυτό είναι δουλειά για το ιδιαίτερο μάθημα της μουσικής το να συλλογιστεί ο δάσκαλος πώς και από πότε θα πρέπει να απασχολήσει το παιδί και με τη μορφή της μουσικής. Σχεδόν όλα τα τραγούδια που συνοδεύουν αυτά τα παιχνίδια θα τα μάθει το παιδί με το άφτι, οά μουσική γλώσσα άπλή αλλά έκφραστική, που παρακινεί σε κίνηση και σε δράση. Τα γραφικά σημεία της μουσικής, νότες, κλειδιά, παύσεις, είναι έξαρτήματα της μουσικής, δέν είναι ή ίδια ή μουσική. Σε όλα τα πρώτα χρόνια του δημοτικού σχολείου τα παιδιά μπορούν πολύ καλά να άγνοήσουν και τις νότες και τη σειρά τους. Μήπως αυτό δέν γίνεται σήμερα; Αν πρόκειται και στη μουσική να άρχίσουμε από το συγκεκριμένο και να προχωρήσουμε στο άφηρημένο, το συγκεκριμένο στην περίπτωση μας είναι το τραγούδι το ζωντανό και το άρμονικό, και το άφηρημένο είναι οί νότες και ή θεωρία τους. Δυστυχώς αυτό το ζωντανό τραγούδι λείπει στα περισσότερα σχολεία και άκριβώς αυτό πρέπει να το καλλιεργήσουμε σε όλες τις πρώτες τάξεις. Όταν πια οίς τελευταίες τάξεις φτάσουν τα παιδιά να καταλαβαίνουν ύποσυνείδητα τί άξία έχουν οί νότες, πότε άνεβάζουν και πότε κατεβάζουν τη φωνή τους, όταν πια στην ώρα τους πάρουν τα πρώτα μαθήματα για να διαβάζουν τις νότες και να τις διαβάζουν σε όρισμένα κλειδιά, τότε, αν θέλει ο δάσκαλος, μπορεί να δώσει και για τα τραγούδια των παιχνιδιών αυτών τις νότες τους στο μαυροπίνακα, όμως τονίζοντας πάντοτε πώς τραγούδι δέν θα πεί άπλή μέτρηση χρόνων, αλλά πώς είναι κύρια σπαρτάρισμα ψυχής. Ως τότε όμως το τραγούδι θάνα είναι παιχνιδιάρικο κελάιδισμα του παιδιού και θα προσέχουμε να βασιπέται τόσο ζωντανό και τόσο αυθόρητο, όσο και στο μικρό παιδί που τραγουδεί από έσωτερική του ανάγκη, χωρίς να του διδάξει κανένας αυτό που τραγουδεί.

Ο δάσκαλος ιδιαίτερα πρέπει να προσέχει για τα τραγούδια των παιχνιδιών αυτών...

9. Νάχει κάθε δάσκαλος ύπ' όψη του πώς δέν ύπάρχουν παιδιά ψυχολογικά άμουσα. Όλα τα παιδιά είναι άχόρταγα για μουσική και όλα έχουν μουσικό αίσθημα. Τους λείπει ή συνήθεια να άκούνε καλή μουσική. Για τον ίδιο λόγο χάλναι και ή φωνή μερικων παιδιών. Οί έρευνες άπόδειξαν πώς από φύση όλα τα παιδιά έχουνε σωστή φωνή. Οί κακές συνήθειες είναι που την στραβόνουνε. Γι' αυτό δέν θα μαλόνουμε τα παιδιά που φαλτσάρουν.

10. Νάχουμε ύπ' όψη όλοι μας πώς ή σχέση δασκάλου και παιδιού πάνω στο τραγούδι είναι καθαυτό σχέση προσωπική. Το παιδί έξαρπέται πολύ περισσότερο από το δάσκαλο που του τραγουδάει ένα τραγούδι, παρά από τους άλλους του τους δασκάλους.

[...]

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 1)

Ἡ μουσικὴ στὸ σχολεῖο (Μ. Παπαμαυῖρος, 1933)

...Στὰ Δημοτικά μας σχολεῖα τραγουδοῦν τὰ παιδιά καὶ χαίρονται τὴ ζωὴ τους, ἐνῶ στὰ περισσότερα σχολεῖα τῆς Μέσης ἢ Μουσικῆ εἶναι ἀγνωστὴ. Καὶ στὰ λίγα δὲ ἐκεῖνα, ποὺ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια μῆξε ἡ Μουσικὴ, τὸ μάθημα αὐτὸ θεωρεῖται κατώτερο, διασκέδαση, χάσιμο χρόνου.

Καὶ ὅμως ἡ σημασία τοῦ μαθήματος τῆς Μουσικῆς εἶναι ἀνυπολόγιστη. Τὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς ἔχει ἐπαληθύνῃ ἕνα μεγάλο μέρος παιδαγωγικοῦ ἔργου τοῦ σχολείου. Ὁ σκοπὸς του εἶναι διπλός, πρακτικὸς καὶ παιδαγωγικὸς: Ἀπὸ τὴ μιὰ προσπαθεῖ νὰ μπάσῃ τὸ παιδί μέσα στὸ μυστικὸ πλοῦτο τοῦ λαοῦ του, προπάντων τὸ λαϊκόν. Ἐνας μαθητὴς ποὺ θάβγαίνει στὴν κοινωνία χωρὶς νὰ νιώθῃ καὶ χωρὶς νὰ ξέρῃ τὸν πλοῦτο τῆς λαϊκῆς μας μουσικῆς θὰ πῆ πῶς ἀπὸ μιὰ πλευρὰ βγαίνει ἀπροπαρασκευάστος γιὰ τὴ ζωὴ. Καὶ ὁ μουσικὸς αὐτὸς πλοῦτος τοῦ λαοῦ μας εἶναι τεράστιος...

Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς ἔχει καὶ παιδαγωγικὸ σκοπὸ: Ἀποβλέπει στὸ νὰ ἀναπτύξῃ τίς μουσικὰς προδιαθέσεις καὶ τὸ μουσικὸ γούστο τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τοῦ καλλιεργήσῃ τέτοιες δεξιότητες, ποὺ νὰ τὸ κάμῃ ἱκανὸ νὰ νιώθῃ τὴ Μουσικὴ, νὰ μπορῇ νὰ ξεχωρίσῃ τὴν ἀληθινὴ τέχνη ἀπὸ τὴ χυδαῖα καὶ κατώτερη καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴ χαρὰ ἐκεῖνη, ποὺ γεννᾶ στὴν ψυχὴ κάθε μορφωμένου ἀνθρώπου ἢ ἀληθινὴ μουσικὴ. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὸ πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ εἶναι ἱκανός, ἀπέναντι σὲ κάθε μουσικὸ ἔργο, ποὺ θ' ἀκούῃ, νὰ ἀναπτύσῃ ἐνεργητικὴ κριτικὴ στάση. Νὰ κρίνῃ καὶ νὰ δέχεται ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ τὴ Μουσικὴ του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὄχι μόνο θὰ ἔχῃ ἀνεπτυγμένο τὸ μουσικὸ αἶσθημα, μὰ ὅτι ἔχει καὶ μουσικὴ αὐτενέργεια. Μόνο ἔτσι, ὅταν δηλαδὴ τὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς ἀπὸ τὴ μιὰ εἰσάγει τὸ μαθητὴ μέσα στὸ μουσικὸ πλοῦτο τοῦ λαοῦ μας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν κάνει ἱκανὸ νὰ νιώθῃ καὶ νὰ κρίνῃ τὴν ἀληθινὴ Μουσικὴ, ὄχι μόνο ἐκπληρώνει τὸ σκοπὸ του, ἀλλὰ ὑψώνει καὶ τὸ μουσικὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ μας.

Γιὰ νὰ κατορθωθοῦν ὅλα αὐτά, πρέπει μέσα σ' ὀλόκληρο τὸ σχολεῖο νὰ πνεύσῃ ἕνα μουσικὸ πνεῦμα. Τὰ παιδιά δὲν πρέπει νὰ τραγουδοῦν μόνο κατὰ τὸ μάθημα τῆς Ὡδικῆς, μὰ νὰ τραγουδοῦν σὲ κάθε εὐκαιρία ποὺ παρουσιάζεται στὴ σχολικὴ ζωὴ: Στὶς ἐκδρομὰς, στὶς σχολικὰς γιορτὰς καὶ τελετὰς κλπ. Ἔτσι γεννιέται στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἡ ἀγάπη στὴ μουσικὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Λαϊκὴ Μουσικὴ καὶ τὰ ἔργα τῆς μουσικῆς Τέχνης. Ὅταν ὅμως λέμε Μουσικὴ, πρέπει νὰ κάνουμε διάκριση ἀνάμεσα στὸ τραγούδι καὶ τὴν ἐνεργὸ Μουσικὴ. Στὴ Μέση ἐκπαίδευση μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ καλλιεργῆται ἡ ἐνόργανος Μουσικὴ. Καὶ κεῖ ὅμως, ὄχι μὲ τὸ σκοπὸ νὰ κάνουμε ἐπαγγελματίες μουσικοὺς, μὰ γιὰ χάρι τοῦ παραπάνω παιδαγωγικοῦ σκοποῦ τοῦ μαθήματος. Στὴ Δημοτικὴ ὅμως ἐκπαίδευση δὲ μπορεῖ νὰ διδάσκεται τὸ μουσικὸ ὄργανο. Ἐκεῖ θὰ ἀρκεστοῦμε μόνο στὸ τραγούδι...

Ὅσο ξέρω, σήμερα τὸ τραγούδι στὴ Μέση ἐκπαίδευση διδάσκεται μὲ νότες, ἐνῶ στὴ δημοτικὴ διδάσκεται μηχανικὰ, μόνο ἀκουστικά. Νομίζω ὅμως ὅτι, ὁ

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 2)

σκοπός που θέσαμε παραπάνω του μαθήματος της Μουσικής δε μπορεί να επιτευχθῆ με τη μηχανική μόνο εκμάθηση μερικῶν τραγουδιῶν. Τὸ παιδί πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέση, ἅμα βγῆ στὴ ζωὴ, νὰ διαβάξῃ τὴ μουσικὴ γραφῆ. Νὰ μπορεῖ δηλαδὴ νὰ διαβάξῃ ἕνα ἀπλὸ μουσικὸ κομμάτι. Γι' αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ἀνάγκη καὶ στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση καὶ ἀπὸ τὸ τέταρτο σχολικὸ ἔτος νὰ ἀρχίξῃ ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς νότας...

Ἡ Μουσικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα εἶναι ρυθμός. Πρὶν λοιπὸν ν' ἀρχίσωμε νὰ διδάσκωμε Μουσικὴ πρέπει νὰ ἀσκήσωμε τὰ παιδιά σὲ διάφορες ρυθμικὲς κινήσεις, αὐτὲς θὰ εἶναι σωματικὲς... Στὴν ἀσκηση τῶν ρυθμῶν τῶν χρονικῶν διαστημάτων θὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ ῥυθμοὺς ποὺ ἀπαντοῦμε στὴ φύση καὶ στὴ γύρω μας ζωὴ: Ἀπὸ τὸ ῥυθμὸ π.χ. ποὺ ἔχει ὁ θόρυβος τοῦ σιδηροδρόμου ὅταν προχωρῇ ἀργὰ ἢ ὅταν φεύγῃ γλῆγορα, ἀπὸ τὸ ῥυθμὸ τοῦ ρολογιοῦ, ἀπὸ τὸ ῥυθμὸ ποὺ ἔχει ἡ φωνὴ διαφόρων μηχανημάτων καὶ τὰ ἐργαλεῖα διαφόρων βιοτεχνῶν. Στὴν ἀσκηση τῶν ἀκουστικῶν ῥυθμῶν θὰ ξεκινήσωμε πάλι ἀπὸ ῥυθμοὺς φυσικῶν ἤχων καὶ φωνῶν: Ἀπὸ τὸ μούγγρισμα τῆς γελάδας, ἀπὸ τὴ σειρήνα τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ἐργοστασίου, ἀπὸ τὸ ῥυθμὸ τῆς καμπάνας ὅταν χτυπᾷ πένθιμα καὶ ὅταν χτυπᾷ ἐορτάσιμα, ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ αὐτοκινήτου. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ κελιάδημα τῆς κουκουβάγιας, τῆς καρδερίνας, τῆ φωνὴ τῆς χήνας. Μαζὶ μὲ τίς ἀσκήσεις αὐτὲς, μποροῦν νὰ γίνονται καὶ ἀσκήσεις σὲ ἤχους μὲ διαφορετικὴ ὀξύτητα. Τέτοιους ἤχους, ὄχι μόνο θὰ παρουσιάζωμε στὰ παιδιά, μὰ θὰ βάζωμε τὰ παιδιά νὰ βρίσκουν τὰ ἴδια ἤχους καὶ φωνὲς διαφόρων ῥυθμῶν. Ἐπίσης πρέπει νὰ τὰ βάζωμε νὰ μιμοῦνται διάφορους φυσικοὺς ἤχους καὶ νὰ βρίσκουν τὸ ῥυθμὸ τους. Τέτοιες ἀσκήσεις θὰ γίνονται στὸ πρῶτο καὶ στὸ δεύτερο σχολικὸ ἔτος.

...Ἄς δοῦμε τώρα πῶς πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ διδασκαλία ὠδικῆς, ποὺ ὅπως εἶπαμε θὰ εἶναι τὸ κυριώτερο μουσικὸ μάθημα τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Ἄς ποῦμε πῶς ἔχομε νὰ διδάξωμε ἕνα τραγούδι, π.χ. τὴν «Ἄνοιξη» τοῦ Ἀργυροπούλου, ἢ τὸ «Χιονοπόλεμο» τοῦ Σπεράντσα. Λοιπὸν, ὁ δάσκαλος θὰ ἔχῃ τὸ τραγούδι γραμμένον στὸν πίνακα καὶ μόλις ἀρχίσῃ τὸ μάθημα θὰ τὸ διαβάσῃ στὰ παιδιά. Θὰ τὸ διαβάσῃ μιὰ καὶ δυὸ φορές. Θὰ βάλῃ καὶ μερικὰ παιδιά νὰ τὸ διαβάσουν. Ἐξηγοῦνται οἱ ἄγνωστες καὶ δύσκολες λέξεις καὶ φράσεις καὶ ἀρχίζει ἡ μουσικὴ ἀπόδοση. Πρῶτα πρῶτα τραγουδεῖ ὁ δάσκαλος ὅλο τὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Τὴν ὥρα ποὺ τραγουδεῖ, θὰ βλέπει στὸν πίνακα, θὰ βαστᾷ ἕνα δείχτη μὲ τὴ σειρὰ τὰ λόγια, ποὺ τραγουδεῖ. Τὰ παιδιά θὰ σιωποῦν.

Ἄμα τελειώσῃ τὸ πρῶτο τραγούδι, τότε ὁ δάσκαλος τὸ τραγουδεῖ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Τὰ παιδιά κατὰ τὸ δεύτερο αὐτὸ τραγούδι, δὲν κάνουν τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ χτυποῦν μὲ τὸ μολύβι τους ἢ μὲ τὸ δάχτυλό τους πολὺ ἕλαφρὰ τὸ θρανίον καὶ νὰ κρατοῦν τὸ ῥυθμὸ.

Ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ τραγουδῇ μὲ ψηλὴ καὶ σιγανὴ φωνή. Ἔτσι ἡ μελωδία εἶναι πιὸ χτυπητή.

Ἄμα τελειώσῃ καὶ τὸ δεύτερο τραγούδι, γίνεται καὶ τρίτο τραγούδι ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ τὰ παιδιά τὴ φορὰ αὐτῆ, ὄχι μόνο κρατοῦν τὸ ῥυθμὸ χτυπώντας

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 7 (σελ. 3)

έλαφρὰ τὸ θρανίῳ, μὰ τραγουδοῦν κιάλας μουρμουριστὰ καὶ σιγανὰ τὸ τραγούδι. Τὴν ἐπομένη φορὰ παρακολουθοῦν καὶ τὰ παιδιὰ τραγουδώντας σιγανὰ στὴν ἀρχὴ καὶ ὕστερα δυνατότερα.

“Ὅταν ἔτσι, σιγὰ σιγὰ, ἐντυπωθῆ ἀπάνω κάτω ἢ μελωδία τοῦ τραγουδιοῦ βάζουμε μερικοὺς μαθητὲς νὰ μᾶς τὸ τραγουδήσουν σιγανὰ, ὁ καθένας ὅμως χωριστὰ. Τὸ χωριστὸ αὐτὸ τραγούδι ἀπὸ ἓνα μόνο μαθητὴ πρέπει νὰ καλλιεργῆται πολὺ στὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς. Τὸ παλιὸ σχολεῖο ἐφάρμοζε ἄλλο σύστημα: Ἔβαζε δηλαδὴ πολλοὺς μαθητὲς μαζὶ νὰ τραγουδήσουν καὶ τοῦτο γιὰτί λέει ἔτσι παίρνουν θάρρος οἱ δειλοί. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι σωστὸ, μὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ περνοῦν ἀπαρτήρητοι καὶ μερικοὶ ποὺ δὲν ἔμαθαν τὸ τραγούδι, μὰ ποὺ ἢ ἔλλειψή τους καλύπτεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ τὸ ξέρουν.

“Ὅταν γίνῃ κι αὐτὸ ἀφίνομε ὅλη τὴν τάξη νὰ τραγουδήσῃ σιγανὰ, ἔπειτα δυνατότερα καὶ κατόπι ἀκόμα δυνατότερα. Ἀντίθετα ὁ δάσκαλος. Στὴν ἀρχὴ θὰ τραγουδῆ δυνατότερα, ὕστερα σιγανὰ καὶ κατόπι ἀκόμα πιὸ σιγανὰ καὶ θὰ περιορίζεται μόνο νὰ δίνῃ τὸν τόνο τοῦ τραγουδιοῦ του. Ἄν ξέρῃ βιολί, καλύτερα εἶναι τὸν τόνο νὰ τὸν δίνῃ μὲ τὸ βιολί του. Ἄν δὲν ξέρῃ ὄργανο ὁ δάσκαλος, μπορεῖ νὰ τραγουδήσῃ τὸ τραγούδι σφυριχτὰ.

“Ἄμα καὶ ὁ δάσκαλος καταλάβῃ πὼς τὰ παιδιὰ ἔμαθαν καλὰ τὸ τραγούδι, τότε γίνεται τὸ τελευταῖο τραγούδι ἀπὸ μαθητὲς καὶ δάσκαλο. Τὸ τραγούδι ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι πανηγυρικό. Πρέπει ὅλοι νὰ τραγουδήσουν μὲ κέφι. Μερικοί, ἅμα θέλουν, μποροῦν καὶ νὰ σφυρίζουν μὲ τὸ στόμα. Ὅποιος θέλει μπορεῖ καὶ νὰ χτυπᾷ τὰ παλαμάκια του. Πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ κέφι. Καὶ ὅταν ὕστερα βγοῦν τὰ παιδιὰ στὸ διάλειμμα, θὰ δῆς, κύριε συνάδελφε, ἀκόμα τὴ χαρὰ ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπό τους καὶ θ’ ἀκούσῃς νὰ τραγουδοῦν ἀκόμα στὴν αὐλὴ τοῦ σχολεῖου. Εἶναι μιὰ ἀπόδειξη πὼς τὸ μάθημα πέτυχε.

Κύριε συνάδελφε, τραγούδα ὅσο μπορεῖς περισσότερο μὲ τὰ παιδιὰ σου. Ἐσχέχανε πότε-πότε τὰ βάσανά σου, γίνου παιδί καὶ διασκέδαζε μὲ τὰ παιδιὰ. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλύτερη εὐχαρίστηση τοῦ ἐπαγγέλματός μας.

Ειδική Διδακτική τής δευτέρας δημοτικού (Α. Γκρόζας, κ.χ.)

γ) Τραγούδια

...Τα τραγούδια τής δευτέρας τάξης πρέπει νά'ναι τελείως απλά, εύκολονόητα, παιδικά στο κείμενο, απλούστατα στον τόνο και στο ρυθμό, με όχι ψηλές φωνές και δύσκολες στροφές, νά μοιάζουν με τὰ λαϊκά άθάνατα τραγούδια μας. Στὰ παιδιά νά δίνωμε τραγούδια μελωδικά κι' όχι μονότονα και πληκτικά. Κάθε βδομάδα ή κάθε δυό βδομάδες, κι' ένα τραγούδι νέο. Πολύ εύχάριστα για τὰ παιδιά είναι εκείνα τὰ τραγούδια που συνοδεύονται με μιμικές κινήσεις όλων των παιδιών, και σέ μερικά σημεία του κειμένου με κινήσεις μόνον μερικων παιδιών.

Επίσης νά προτιμούμε και κείνα που συνοδεύονται με παιχνίδια ή βηματισμούς. Η έπεξεργασία του τραγουδιού σάν κειμένου ποιητικού πρέπει νά γίνεται σπεταιχτά και γρήγορα, και μόνο στα δυσκολότερα σημεία. Η διδασκαλία του μέλους γίνεται από τις δασκάλες πολύ καλλίτερα, γιατί ή γυναικεία φωνή και πιο πλησιέστερα στην ψυχή του μικρού παιδιού χτυπά και πιο σύμφωνη είναι με τήν παιδική φωνή στη μουσική κλίμακα. Ο δάσκαλος πρωταρχίζει νά τραγουδά άργά και καθαρά, ν' ακούεται καλά και τó κείμενο και ή μελωδία, κι' ή έντύπω-

ση νά'ναι συνολική. Άριστο είναι μετά τó τραγούδισμα (πρώτη και δεύτερη φορά) νά παίξει τή μελωδία στο βιολί που είναι λαμπρό όργανο και κάνει έντύπωση με τήν ξεκάθαρη φωνή του. Άμα ή μελωδία γίνη κτήμα των παιδιών, τότε μπορεί νά συνοδευτή και μάλλα όργανα: μαντολίνο, πιάνο, φλάουτο, φουσαρμόνικα κ.λπ. Στην άρχή του τραγουδιού με συνοδεία όργάνου γίνεται μιá προανάκρουση σάν εισαγωγή. Τραγουδάει όλη ή τάξη, έπειτα κατά γραμμές θρανίων, κατά μικρές ομάδες και τέλος και ένας-ένας χωριστά, (διαλέγομε όμως στην άρχή τους πιο καλλίφωνους μαθητές). Έπειτα γίνεται συζήτηση για τὰ δύσκολα σημεία του τραγουδιού και καλούνται τὰ παιδιά, νά βρούν τις πιο ώραϊες στροφές τής μελωδίας. Έτσι δξύνεται τó μουσικό τους κριτήριο και τó μουσικό καλαισθητικό συναίσθημα. Στο μάθημα τής μουσικής πρέπει νά επικρατή καθαρό πνεύμα εύθυμίας και χαράς για νά γίνεται τó τραγούδισμα όχι πιεστικά, αλλά αυθόρμητα. Τó καλό τραγούδισμα προϋποθέτει γερó και άσκημένο αναπνευστικό σύστημα. Τó ήμισυ τής έπιτυχίας του, όπως και τής άνάγνωσης και άπαγγελίας, είναι στην άσκηση τής άναπνοής, χωρίς τήν όποία βραχνιάζει ó τραγουδιστής και κόβεται. Συνηθίζει ó δάσκαλος τὰ παιδιά στην καλή εισπνοή και έκπνοή. Συμβουλεύει πως μόνο από τή μητή πρέπει νά παίρνουν άναπνοή. Στο τραγούδι νά στέκονται τὰ παιδιά ήρεμα, νά τηρούν τις παύσεις, ν' άναπνέουν κανονικά με κλειστό πάντα τó στόμα. Όσο βαθειά άναπνοή παίρνουν, τόσο ακούραστα τραγουδούν, γιατί οί πνεύμονες είναι καλά γεμάτοι σάν τó φουσητήρι του σιδερά. Νά μη γελούν στο τραγούδι, γιατί ξεφουσκώνουν και άπαιτείται άλλη νέα εισπνοή. Οί αναπνευστικές άσκήσεις, που μόνο στη γυμναστική αναφέρονται είναι και στο τραγούδι άπαραίτητες. Πρέπει λοιπόν νά έχομε τὰ παράθυρα τής τάξης άνοιχτά ή καλοαεριωμένη τήν αίθουσα...

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 9

Διάταγμα: *Περὶ κωρώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ
τοῦ Ὡδείου Θεσσαλονίκης (1957)*

Βασιλικὸ Διάταγμα (Φ.Ε.Κ. 229, τ. Α', 11 Νοέμ. 1957)

Κεφάλαιον δεύτερον

Ἄρθρον 51

Πτυχίον ἢ Δίπλωμα Ὡδικοῦ, Βυζαντινῆς μουσικῆς ἢ Δραματικῆς Τέχνης, παρέχεται μόνο εἰς τοὺς ἔχοντας ἀπολυτήριον Γυμνασίου ἢ ἄλλης ἰσοτίμου Σχολῆς...

Κεφάλαιον τρίτον

ΩΔΙΚΗ

Φοίτησις διετῆς

Ἄρθρον 71

Διὰ νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν τάξιν ταύτην, δέον νὰ ἔχῃ ἀποπερατώσει τὰ μαθήματα τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, τῆς τετάρτης τάξεως Σολφέζ καὶ τὰ μαθήματα τῆς πρώτης τάξεως τῆς ἁρμονίας, μὲ βαθμὸν τοῦλάχιστον «λίαν καλῶς» καὶ νὰ ἔχῃ ἀνάλογον ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν.

Ἄρθρον 72

Εἰς τὴν τάξιν ταύτην διδάσκεται ἰδίως ἡ παιδαγωγία τῆς σχολικῆς μουσικῆς, ὡς καὶ πάντα τὰ συναφῆ μαθήματα, τὰ ὅποια δέον νὰ κατέχῃ ὁ ἐπιθυμῶν νὰ καταρτισθῇ εἰς διδάσκαλον τῆς εἰδικότητος ταύτης.

Ἀνάγνωσις ἐκ πρώτης ὄψεως μετὰ κειμένου. Δύσκολοι μουσικαὶ ὑπαγορεύσεις. Ἀνάλυσις ποιημάτων παιδαγωγικοῦ περιεχομένου. Ὑποδειγματικὴ διδασκαλία ᾄσμάτων καὶ ἐφαρμογὴ ἐν τῷ πρακτικῷ διδασκαλείῳ. – Ἡ νεοελληνικὴ ποίησις καὶ τὸ δημῶδες ᾄσμα.

Ἄρθρον 73

Γενικὰ μαθήματα:

- 1) Ἄρμονία (μέχρι πέρας τῶν σπουδῶν τοῦ μαθήματος τούτου).
- 2) Πιάνο (μέχρι τῆς Μέσης).
- 3) Ἱστορία τῆς μουσικῆς.
- 4) Στοιχεῖα μορφολογίας.
- 5) Διδασκαλία ἐν τῷ πρακτικῷ διδασκαλείῳ τῆς σχολῆς ταύτης.
- 6) Προαιρετικά: Βιολίον ἢ ἐν πνευστὸν ὄργανον.

Ἄρθρον 74

Πρόγραμμα πτυχιακῶν ἐξετάσεων:

- 1) Μουσικὴ ὑπαγόρευσις.
- 2) Ἀνάγνωσις ἐκ πρώτης ὄψεως μετὰ κειμένου.

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 1)

*Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος της Αισθητικής Αγωγής
των Γ, Δ, Ε και ΣΤ τάξεων του Δημοτικού Σχολείου (1990)
Π.Δ. 132 (Φ.Ε.Κ. 53, 10 Απρ. 1990, τ. Α')*

Άρθρον 3 Μουσική

1. *Επιδιώξεις:* Με τη Μουσική Αγωγή επιδιώκεται:

Η αφύπνιση των μουσικών δυνάμεων του παιδιού και η καλλιέργειά τους, έτσι ώστε να είναι σε θέση να τις χρησιμοποιεί σε ατονικές ή συλλογικές μουσικές εκδηλώσεις.

Η ανάπτυξη της μουσικής ευαισθησίας του παιδιού, ώστε να μπορεί να απολαμβάνει το ρυθμό, την αρμονία, τη μελωδία, καθώς και την ιδιαίτερη εκφραστική δύναμη μιας μουσικής σύνθεσης.

Η ενεργοποίηση των ατομικών δημιουργικών μουσικών δυνάμεων του παιδιού και η ικανοποίηση των ενδιαφερόντων και των ιδιαίτερων κλίσεών του.

Η εξοικείωση του παιδιού με τα μουσικά σύμβολα και όργανα, η άσκηση στη χρησιμοποίησή τους για την εκτέλεση απλών μουσικών συνθέσεων και η ενθάρρυνση στις τυχόν απόπειρές του για μουσικές συνθέσεις για να μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα.

Η ανάπτυξη νέων ενδιαφερόντων και διαθέσεων για συμμετοχή του παιδιού σε οργανωμένες μουσικές εκδηλώσεις και η καλλιέργεια της ικανότητας να αισθάνεται ανάλογη αισθητική συγκίνηση.

Τέλος με τη μουσική αγωγή επιδιώκεται το παιδί να έρθει σε επαφή με τους μουσικούς θησαυρούς του λαού μας και των άλλων λαών έτσι ώστε, όχι μόνον να αισθάνεται την ανάλογη αισθητική συγκίνηση, αλλά να εκτιμά σωστά τις διάφο-

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 2)

ρες μουσικές δημιουργίες, οι οποίες αποτελούν ένα μέσο για την επικοινωνία και συναδέλφωση των λαών.

Γενικές ενότητες	Μερικότερες ενότητες	Στόχοι	Υλικά - Δραστηριότητες
Μουσικές έννοιες	I. Ακρόαση - Προσοχή, διάκριση απομνημόνευση ήχων	Τα παιδιά: Να αναγνωρίζουν διάφορους ήχους. Να διακρίνουν φυσικούς ήχους από τεχνητούς. Να επισημαίνουν την σημασία της χροιάς στη διάκριση ήχων και με βάση τη χροιά. Να διακρίνουν τις φωνές σε γυναικείες ψηλές, υψίφωνες (σοπράνο) & χαμηλές μεσόφωνες (μέτζο) και τις αντίστοιχες αντρικές (τενόροι, μπάσοι). Να γνωρίζουν βασικά μουσικά όργανα (κρουστά, έγχορδα, πνευστά). Να διακρίνουν τον ιδιαίτερο ήχο που παράγει το κάθε όργανο. Να επισημαίνουν τις ηχητικές διαφορές που προκύπτουν αν αλλάξουμε τη θέση κρούσης ή τον τρόπο χρήσης ενός οργάνου.	Υλικά: Μπουκάλια, σωλήνες, ξύλα κ.ά. Διάφορα όργανα ή είκόνες τους. Ηχογραφημένα παραδείγματα φυσικών ή τεχνητών ήχων, φωνές παιδιών, ήχων που παράγονται από διάφορα όργανα. <i>Δραστηριότητες:</i> - Τα παιδιά ακούνε διάφορους ήχους που προέρχονται από ποικίλες πηγές (φλοίσβος, θρόισμα, κελάρυσμα, θόρυβος μηχανής, ήχος από μέταλλο, ξύλο κτλ.). - Τα παιδιά ακούνε ήχους που προέρχονται από πηγές που δεν βλέπουν. Ακούνε τη φωνή ενός συμμαθητή τους που δε βλέπουν. Ακούνε ταυτόχρονα δύο ή και τρεις γνώριμες φωνές και καλούνται να τις αναγνωρίσουν. - Ακούνε ηχογραφημένα παραδείγματα γυναικείων ή αντρικών φωνών, ψηλών ή χαμηλών. - Τα παιδιά βλέπουν ένα μουσικό όργανο και ακούνε τον ήχο του.

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 3)

Γενικές ενότητες	Μερισσότερες ενότητες	Στόχοι	Υλικά-Δραστηριότητες
			- Ακούνε τον ήχο ενός οργάνου που δε βλέπουν. - Χτυπούνε ένα τύμπανο στη μέση και στην άκρη και παρατηρούν τη διαφορά των ήχων. Κάνουν το ίδιο με διάφορα έγχορδα και παράγουν ήχους σκληρούς (μεταλλικούς) ή μαλακούς (φλάουτο).

[...]

2. Μεθοδολογικές οδηγίες:

- Βάση για τη διδασκαλία της μουσικής αποτελεί η αρχή ότι το παιδί πρέπει να έρχεται σε άμεση επαφή με τον ήχο.

- Το σχολείο πρέπει να δίνει ίσες ευκαιρίες στα παιδιά, ώστε το καθένα να πλησιάζει και να αφομοιώνει την ύλη της μουσικής με το δικό του τρόπο. Παράλληλα θα πρέπει να κάνει το παιδί να καταλάβει ότι η μουσική δεν είναι μια τέχνη για τους λίγους, αλλά μια μορφή έκφρασης για όλους, μια «παγκόσμια γλώσσα».

- Κάθε διδακτική προσπάθεια να παίρνει απαραίτητα τη μορφή μιας διαδικασίας παιχνιδιού, ο δάσκαλος, πρώτος αυτός, να σπάσει το όποιο φράγμα των αναστολών του και να συμμετέχει ενεργητικά, ώστε να δημιουργηθεί το απαραίτητο κλίμα που θα ευνοήσει την ελεύθερη έκφραση των παιδιών.

- Οι διάφορες μουσικές δραστηριότητες (ακρόαση, τραγούδι, εκμάθηση οργάνου, αναγνώριση ρυθμών κτλ.) δεν αποτελούν ανεξάρτητους τομείς εργασίας αλλά διαπλέκονται κατάλληλα, ώστε τελικά να αποτελέσουν κάτι το ενιαίο και αδιάσπαστο, που είναι η μουσική έκφραση.

- Η χρήση οργάνων (ντέφι, τύμπανο, τρίγωνο, μεταλλόφωνα κτλ.) από τα ίδια τα παιδιά κρίνεται ως ιδιαίτερα αναγκαία. Για το λόγο αυτόν η προμήθειά τους ή η κατασκευή ορισμένων θα πρέπει να αποτελεί σταθερή μέριμνα όλων των υπεύθυνων. Βάση της διδακτικής διαδικασίας μπορούν να αποτελέσουν τα συστήματα όπως του Ορφ και του Κόνταγν.

Σημειώνεται ακόμη ότι σε ό,τι αφορά το δυτικό τρόπο γραφής της μουσικής, σε καμιά περίπτωση αυτό δε θα πρέπει να αποτελεί τον τελικό σκοπό της διδασκαλίας, που είναι η ανάπτυξη της μουσικής ευαισθησίας του παιδιού και κυρίως η ελεύθερη έκφρασή του μέσω της μουσικής.

Ιδιαίτερα για τη διδασκαλία των τραγουδιών σημειώνονται και τα παρακάτω:

ΤΕΚΜΗΡΙΟ 10 (σελ. 4)

– Τα τραγούδια να επιλέγονται από το ακουστικό και μη περιβάλλον των παιδιών αλλά με περιεχόμενο στίχων που προωθεί τις γνωστές και παραδεκτές αξίες της Ελληνικής κοινωνίας και που προβλέπονται από τους γενικούς σκοπούς της Α/βάθμιας εκπαίδευσης.

– Το βάρος δε θα πρέπει να πέφτει στην ποσότητα των τραγουδιών, ούτε στον ενδεχόμενο υπηρετικό τους ρόλο σε άλλες διδακτικές σκοπιμότητες (π.χ. ενίσχυση άλλων μαθημάτων), αλλά στην ποιότητα και τη γενικότερη ευαισθησία που κάθε τραγούδι προωθεί.

– Η συμμετοχή όλων ανεξαιρέτως των μαθητών στο τραγούδι κρίνεται ως εντελώς αναγκαία.

– Η έκταση της μελωδίας να μην ξεπερνά τα φυσικά όρια της φωνής του παιδιού, όπως βέβαια αυτά μεταβάλλονται από τάξη σε τάξη.

– Η εκτέλεση των τραγουδιών από όργανο αφυπνίζει ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των παιδιών και ενισχύει τις ακουστικές παραστάσεις.

– Το τραγούδι είναι απαραίτητο να συνυφάνεται με τις άλλες μουσικές δραστηριότητες, π.χ. την κίνηση, το παιχνίδι κτλ.

Ως προς τη διδασκαλία ενός τραγουδιού προτείνεται η παρακάτω διαδικασία:

1. Ακρόαση:

Στη φάση αυτή οι μαθητές ακούνε το τραγούδι ολόκληρο από το δάσκαλο ή από το κασετόφωνο πολλές φορές.

2. Ρυθμική αγωγή:

Απαγγέλλονται τα λόγια ρυθμικά και συνοδεύονται από παλαμάκια. Τα παιδιά ακούνε και επαναλαμβάνουν όσο χρειάζεται.

3. Το τραγουδούν πολλές φορές χαμηλόφωνα μαζί με το δάσκαλο (ή το κασετόφωνο), ώστε να παρακολουθούν και να συγχρονίζονται. Όταν ο δάσκαλος κρίνει ότι τα παιδιά το έμαθαν, τότε μόνο θα τα αφήσει να το τραγουδήσουν μόνα τους.

4. Άσκηση με κίνηση και παιχνίδι:

Στην περίπτωση που το τραγούδι προσφέρεται για κίνηση (χορός ή παιχνίδι) επιχειρούμε τη διδασκαλία των αντίστοιχων κινήσεων.

[...]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Β.Δ., 11.11.1957. *Περί Κυρώσεως Του Εσωτερικού Κανονισμού Του Ωδείου Θεσσαλονίκης*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 229/Α/1957). Ανακτήθηκε από <https://panadamtests.files.wordpress.com/2019/11/cea6ce95ce9a-1957.pdf>

Υ.ΠΑΙ.Θ. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2014). Θεοδωρίδης, Μ. (Υπεύθ. Επιστημονικού Συντονισμού) & Ζεπάτου, Χ.. & Μαρκέα, Χ. & Ουλκέρογλου, Ε. & Χρυσοστόμου, Σ. (Εμπειρογνώμονες Εκπόνησης Προγράμματος Σπουδών). *Νέο Σχολείο (Σχολείο 21ου Αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. ΟΠΣ: 295450 Οριζόντια Πράξη* Εις. Ανακτήθηκε από <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1967>

Conrad, P.(1911). *Στοιχεία παιδαγωγικής και των βοηθητικών αυτής επιστημών*. (Δ. Μ. Γεωργάκις, μτφ.). Τόμος Β΄. Στοιχεία ηθικής και γενικής διδακτικής. Έκδοσις Δευτέρα. Εκδόσεις Ι. Κολλάρος. Ανακτήθηκε από <http://medusa.libver.gr/jspui/handle/123/981>

Άγνωστος. (1846). *Ευχαί, δεήσεις και άσματα αδόμενα εις τα δημοτικά σχολεία της Ελλάδος*. Εν Αθήναις.

Κτενιαδάκη Αθηνά Α. (2008). Το μάθημα της μουσικής στην ελληνική γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση σήμερα. (Μεταπτυχιακή εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/112799/files/KTENIADAKH.pdf>

Ανδρούτσος, Π. (2002). *Δημιουργία και πειραματική εφαρμογή ενός μοντέλου διδασκαλίας της ιστορίας της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή). Θεσσαλονίκη. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15180#page/1/mode/2up>

Βεργωτής, Ν. Π., Μπελώνης, Γ., & Παπαγεωργακοπούλου, Γ. (2016). *Τα μουσικά μας ιδρύματα: η ιστορία μιας πενήκονταετίας (1871-1924)*. Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής. Edition Orpheus - Π. Νικολαΐδου.

Γκρόζας, Α. Κ (χ.χ.). *Ειδική διδακτική, της δευτέρας δημοτικού*. Αλικιώτης.

Δελμούζος, Α. (1913). «Η μουσική ή σωστότερα η Ωδική στα σχολεία μας». *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου*, Τομ. 3, σ.205.

Δημαράς, Α. (1973) . *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: Τεκμήρια ιστορίας. Πρώτος Τόμος*. Ερμής.

Ζεπάτου, Χ. (2017). *Το έργο της Μυρσίνης Κλεάνθους-Παπαδημητρίου «Παιχνίδια με τραγούδια – Οργανωμένα με βάση την αρχή της εργασίας για παιδιά ως 12 χρόνων»: Άξονες σύνδεσης με τις αρχές και τη φιλοσοφία της Νέας Αγωγής και των μουσικοπαιδαγωγικών θεωριών της αντίστοιχης περιόδου (τέλη 19ου αιώνα και πρώτες δεκαετίες 20ου αιώνα)*. (Διπλωματική εργασία). Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών και Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Ανακτήθηκε από <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/uoadl:2068867#contents>

Τραϊού, Ε. (2002, Ιανουαρίου 27). *Επτά Ημέρες*. Ελληνικά Παρθεναγωγεία. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε από http://users.uoi.gr/gramisar/istorias_neoteron_chronon/pdfs_docs/Kathimerini_Ellinika%20parthenagogeia.PDF

Ιωσηφίδου, Ε. (2004). *Μανόλης Καλομοίρης το Α΄ μέρος της μουσικής τραγωδίας Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος*. (Πτυχιακή Εργασία). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/11247/4/IosiphidouErophilyPe2004.pdf>

Καλομοίρης, Μ. (1913). “*Η Τέχνη μου κι οι πόθοι μου. Η Μουσική στο Σκολεϊό*”. *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου*, τομ.3:196-205. Ανακτήθηκε από <http://digital.lib.auth.gr/record/104806/files/arc-2008-42415.pdf>

Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, Μ. (1932). *Παιχνίδια με τραγούδια*. Τυπογραφία Κοινωνίας.

Κοκκίδου, Μ. (2002). *Το μάθημα της Μουσικής στο ελληνικό δημοτικό σχολείο (1969-2002) και εμπειρική καταγραφή της σημερινής πραγματικότητας*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Κοκκώνης, Ι. (1860). *Εγχειρίδιον ή Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου Νέος*. Τύποις Χ. Νικολάου Φιλαδελφεύς.

Κόνιαρη. (2019). *Μουσική Παιδαγωγική Βασικές έννοιες—Ορισμοί*. Ανακτήθηκε από https://www.uom.gr/assets/site/public/nodes/8581/7717-ejetastea_ylh_pms.pdf

Κυριαζικίδου, Π. (1998). *Τα μουσικά σχολεία στην Ελλάδα: Θεσμικό πλαίσιο και σχολική πραγματικότητα: μια πρώτη προσπάθεια καταγραφής των απόψεων των μαθητών, των γονέων, των εκπαιδευτικών*. Παρατηρητής.

Μαλιάρας, Ν., & Χαρκιολάκης, Α. (2013). *Μανόλης Καλομοίρης, 50 χρόνια μετά: Αφιέρωμα στη συμπλήρωση μισού αιώνα από το θάνατο του συνθέτη*. Fagotto books.

Μάλτος, Α. (1884). *Τερψιχόρη: Ητοι Συλλογή χορικών ασμάτων προς χρήσιν των σχολείων*.

Καλομοίρης, Μ. (1965). Σε *Νέα Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια* (τ.15, σ.337). Αθήναι: Μορφωτική Εταιρεία.

Μπαρμπάκη, Μ. (2009). *Οι πρώτοι μουσικοί σύλλογοι της Αθήνας και του Πειραιά και η συμβολή τους στη μουσική παιδεία (1871-1909)*. (Διδακτορική Διατριβή). Αθήνα. Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών. Ανακτήθηκε από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/24408#page/1/mode/2up>

Μπαξεβάνη, Ε. (2018). *Πρόταση εφαρμογής ομαδικής διδασκαλίας πιάνου σε αρχάριους μαθητές της Α' Γυμνασίου των Μουσικών Σχολείων*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Θεσσαλονίκη. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21708/4/BaxevaniElpidaMsc2018.pdf>

ΥΠ.ΔΒΜΘ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2011). *Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Οδηγός Εκπαιδευτικού. Πράξη «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)- Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη»*, MIS 295450. Ανακτήθηκε από http://gym-gravias.fok.sch.gr/gym/odigos_ekpaideytikoy/moysiki_a_protasi.pdf

Παπαζαρή, Α. Χ. (1999). *Μουσική μάθηση και εκπαίδευση*. Παπαζήσης.

Π.Δ.132. *Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος της Αισθητικής Αγωγής (Εικαστικά, Μουσική, Θεατρική Αγωγή) των Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας(ΦΕΚ 53 10-4-1990). Ανακτήθηκε από http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1990_53.pdf

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών για το "Νέο Σχολείο": Πεδίο: Πολιτισμός – Δραστηριότητες Τέχνης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (πρόταση β')*. Στο Ψηφιακή βιβλιοθήκη. Ανακτήθηκε από <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/2014>

Σιδηροπούλου, Χ. (2011). Οργανική Μουσική Εκπαίδευση και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Στο *Πρακτικά του 3ου επιστημονικού συνεδρίου της Πανελληνίας Ένωσης Γονέων Μουσικών Σχολείων «Τα μουσικά σχολεία στην κοινωνία»* (σ.σ. 199-229). Γιαχούδη.

Σταύρου, Γ. (2009). *Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830-2007): Τεκμήρια ιστορίας*. Gutenberg.

Συμεωνίδου, Α. (1995). *Λεξικό Ελλήνων συνθετών: Βιογραφικό, εργογραφικό* (1η έκδ). Μουσικός Οίκος Φίλιππος Νάκας.

Ωδείο. (2016). *Γενικά*. (2016, April 27). Ανακτήθηκε από <https://cgs.gr/genika-odeio/>.

N.1566/85. *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ167/Α/30-9-1985). Ανακτήθηκε από https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf

N.21072α/Γ2. *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Δημοτικού-Γυμνασίου*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 304/Β/13-3-03). Ανακτήθηκε από <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depss/fek303.pdf>

N.36603/2128. *Λειτουργία Μουσικών Εκπαιδευτηρίων*. Υπουργείο Πολιτισμού. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 1-9-1992). Ανακτήθηκε από https://www.culture.gov.gr/DocLib/Leitourgia%20music_ekpaideftirion.pdf

N.106689/Δ2. *Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων των Α, Β' και Γ' τάξεων Μουσικού Γυμνασίου και των Α', Β' και Γ' τάξεων Γενικού Μουσικού Λυκείου. Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 3523/Β/25-8-2020). Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/deutero bathmia-ekpaideuse/upourgike- apophase-106689-d2-phek-3523b-25-8-2020.html>

N.203617/Δ2/2015. *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια, Λύκεια)*. Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ 2858/Β/28-12-2015). Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/deutero bathmia-ekpaideuse/ypourgike- apophase-203617-d2-2015.html>

Ξενόγλωσση

Yale, J. (1947). *Elementary Piano Class*. Life Magazine | Piano classes, Blues piano, Piano lessons. Pinterest. Ανακτήθηκε από <https://gr.pinterest.com/pin/114630752991197134/>

Ιστοσελίδες

Εθνικό Ωδείο. (1926). *Ιστορικό Εθνικού Ωδείου*. Ανακτήθηκε από <https://www.ethnikoodeio.com/%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CF%89%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%BF/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%>

BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BF

Καλομοίρης, Μ. (1883-1962). *Βιογραφικό σημείωμα*. Ψηφιακό αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών. Ανακτήθηκε από

<https://digitallibrary.academyofathens.gr/archive/item/8077>

Κρατικό Ωδείο. (1914). *Σύντομο Ιστορικό*. Ανακτήθηκε από

<https://www.odiokrat.gr/>

Ωδείον Αθηνών. (1871). *Το αρχείο του Ωδείου Αθηνών*. Ανακτήθηκε από

<https://www.athensconservatoire.gr/ωδειον-αθηνων/αρχαιο-ωδειου-αθηνων/>